Alexandru P. Arbore
or la Liceul „Gh. Lazăr" din Sibiiu

O ÎNCERCARE

DE

RECONSTRUIRE A TRECUTULUI ROMÂNILOR

DIN DOBROGEA

Extras din «Analele Dobrogei» Anul III, No. 2

Tipografia «Victoria», George I. Georgescu
Constanța
Str. General Lahovari No. 11
1922

O INCERCARE DE RECONSTRUIRE A TRECUTULUI ROMÂNILOR DIN DOBROGEA.

Cercetările istorice şi arheologice din ultimile timpuri, făcute asupra Dobrogei, au impus nediscutabil concluziunea că nicăeri, din toate provinciile locuite astăzi de neamul românesc, n'a fost o aşa de puternică, activă şi înfloritoare viaţă romană ca în această provincie. Inaintarea vieţii romane, ca urmare a cuceririlor armate ce se făceau în peninsula balcanică, a atras după sine o serioasă colonizare cu elementul roman care, încetul cu încetul, a schimbat cu desăvârşire înfăţişarea acestui ţinut. Astfel treptat, elementul dobrogean a fost înglobat în această massă de populaţiune nouă în mijlocul căreia s'a dizolvat, perzându-i se peste câteva veacuri orice urmă. Cercetările d-lui V. Pârvan cu privire la descoperirile arheologice dela Ulmetum, Histria şi Tropaeum Traiani ne permit, până la un punct, să putem chiar urmări procesul de romanizare al elementului autohton. Fără a arăta în mod amănunţit acest lucru, ce-l rezervăm pentru un studiu ulterior, putem afirma că din amestecul Geţilor, populaţiunea băstinaşă, cu populaţiunea romană a rezultat şi în Dobrogea ca şi aiurea în Dacia şi peninsula balcanică o populaţiune nouă.

In marile oraşe sau în apropierea lor aristocraţia pământeană, sedusă de civilizaţiunea latină, a trebuit să adopte moravurile acesteia pentru a se pierde în cele din urmă în massa ei. Populaţiunea de ţară însă s'a asimilat aici, ca şi în alte părţi ale Imperiului, datorită necesităţii de a învăţa limba latină după urma serviciului militar, pe

care-l făceau în alte părți ale țării, precum și faptului că unii dintr'înșii, luând în căsătorie femei romane, copii rezultați din aceste căsătorii învățau evident limba latină, a mamei lor. «In acest fel mici colonii, pe jumătate romane și pe cale de a se romaniza complect după două sau trei generațiuni, se așezau în mijlocul populațiunilor autohtone, care se vedeau astfel din ce în ce amenințate în existența lor [1])».

Sclavi eliberați, întorcându-se acasă, aduceau cunoștința limbei latine, după cum ridicarea de cetăți ca cea dela Tropaeum sau Ulmetum, necesitând brațe de muncă și populațiunea băștinașă fiind în mod forțat silită să ia parte la zidirea lor, a făcut ca limba latină să pătrunză mai departe; deasemenea lățirea din ce în ce a creștinismului mijlocia înaintarea acestei limbi, mai ales că această religiune, adresându-se celor umili, se răspândia consequent și printre populațiunea rurală indigenă, după cum indică mărturia lui Tertullian [2]).

Nenumărate alte împrejurări, creiate de necesitatea lucrurilor și a situațiunii, au făcut ca în decursul a două trei generațiuni romanizarea să fie săvârșită în parte acolo unde putea să lucreze asupra elementului aborigen influența romană, sau acelaș element a fost atras în sfera de influență grecească a orașelor de lângă mare care, din cauza administrațiunii romane, bucurându-se de o complectă siguranță, luaseră un puternic avânt comercial. Unele inscripții cu numiri trace, scrise în grecește, dovedesc aceasta. Astfel Tracii ce locuiau la Anadolchioi erau nevoiți, ca vecini, să lucreze chiar la fortificațiunile cetății Tomi[3]). Colonizarea romană a avut ca urmare înflorirea unor nu-

---

1) O. Densusianu: *Histoire de la langue roumaine* I pg. 11.

2) *Adversus Judaeos VII*... inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita, et Sarmatarum et Dacorum, et Germanorum et Scytharum... in quibus omnibus locis Christi nomen, qui iam venit, regnat (*Migne, Patrologia latină II, 650*).

3) V. Pârvan, *Zidul Cetății Tomi* în An. Ac. rom. t. XXXVII pg. 434, 443 nota 1; despre învecinarea Geților cu cetatea vezi C. Brătescu, *Dobrogea la Ovidiu* în Anuarul de Geografie și antropogeografie pg 18. Alte inscripțiuni grecești, ca cele dela Hasiduluk sau Ulmetum, pomenesc nume trace. V. Pârvan, *Ulmetum* in An. Ac. române tom. XXXIV pg. 561, 562, 565.

meroase sate «vici», şi oraşe. «In toate aceste sate romane, răsărite în scurtul timp a trei generaţiuni, a 100 — 2oo, întocmai ca iarba din pământ, după o ploaie abundentă, populaţia e formată deopotrivă de indigeni daci şi de colonişti «romani». Inscripţiile ne îngăduie să urmărim în toată provincia dintre Dunăre şi Mare alcătuirea populaţiei ei» 4).

Deci, în ceiace priveşte etnografia Dobrogei, era şi ea inundată, ca întreaga peninsulă balcanică, de elementul roman, care se întindea dela coastele Adriaticei şi până la gurile Dunării şi Marea Neagră, mai cu seamă dealungul fluviului, rămânând numai pe litoralul mării o porţiune de pământ ce cădea în cercul de înrâurire grecească.

O limbă romană se vorbi aici dela August şi până la Phokas.5) Cât de puternică era romanizarea în provincia noastră se vede şi din influenţa pe care această romanizare o exercită chiar departe şi dincolo de gurile Dunării. Procopius spune că un slav din neamul Anţilor, cari locuiau peste guri, ştia latineşte.6)

Elementul indigen rămas fu cu vremea câştigat sub influenţa celor două culturi, — mai mult de cea romană însă, către care se şi asimilează o bună parte. In unele locuri vedem trăind alături Romani, Greci şi Traci, până când unul din elemente, devenind preponderant, înăbuşe pe celalt. Astfel trebue să ne închipuim populaţiunea Dobrogei până la începutul mişcării popoarelor, care şi aici ca şi pretutindeni aiurea în Europa au provocat mari şi adânci schimbări în alcătuirea etnografică.

---

4) V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum*, Bucureşti, 1912 pg. 24.

5) C. Jireček, *die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, in Denkschriften d. K. K, AK. d. Wiss. in Wien (phil. hist. classe) Bd. XLIX pg. 12 13: „In aussersten Osten schloss sie sich den Territorien der hellenischen Gemeinden an, die sich längs der Pontuskuste bis zur Mundüng der Donau erstrecken". Acelaş în *Arch. epigr. Mitt* X pg. 44.

6) Prokopius: *De Bello Gothico* I 3 cap 14, ediţia Bonn 2, 337; ed. Comparetti 2 pg. 296. Interpretarea din Jireček, *die Romanen* ... pg. 18: „Also auch ein Fremder aus dem transdanubischen Gebiete konnnte lateinisch sprechen lernen, natürlich in der Form, wie es damals în lebenden Gebrauche war, und sich für einen Grenzfeldherrn des Reiches ausgeben."

Când Goţii se pun în mişcare, celelalte populaţiuni, care se aflau înaintea lor, în mod fatal au fost nevoite să se mişte, iar acelea ce se găsiau în imediata vecinătate a fluviului l-au trecut, intrând astfel în Scythia minor. La 238 d. Chr. Carpii se aşează în Dobrogea. In această năvălire cetatea Histria a fost devastată [7]. Făcându-se din ei apărători ai graniţelor, s'au aşezat stabil. Ammianus Marcellinus pomeneşte printre alte localităţi din Dobrogea şi un „Vicus Carporum", care nu putea să-şi aibă numele decât dela populaţiunea cu acelaş nume pe care o coprindea.[8] Sub Constantin cel Mare sunt aşezaţi în Dobrogea şi Sarmaţi din numărul de 30.000 cu care se făcea colonizarea şi pentru Tracia, Macedonia şi Italia [9].

Goţii îşi fac şi ei loc în Scythia, pe care o locuesc şi o pradă în anii 378; unele inscripţii, ca aceia dela Carcaliu de lângă Igliţa-Troesmis, sau aceia dela Azarlâc arată măsurile care au fost luate pentru a pune capăt acestor neorânduieli, precum şi mărturia unui scriitor adevereşte că tot timpul cât Goţii au locuit în diocezele Traciei, Scythiei şi Moesiei au prădat necontenit.[10] In vremea împăratului Theodorian Goţii au fost aşezaţi prin părţile Constanţei [11]. Ca o urmare a tuturor mişcărilor de popoare o puternică schimbare se petrecu în alcătuirea etnografică a Dobrogei. Weiss crede că aşezările de noi populaţiuni aşa de eterogene au fost trebuincioase pentru a umplea golul cauzat de rărirea populaţiunei în urma atâtor năvăliri. N'am greşi, cred, dacă am pune o micşorare a populaţiunii în seama persecuţiunilor, pe care oficialitatea romană le exercita pretutindeni împotriva creştinilor, mai ales că

---

7) Citatul din *Vita Maximi et Balbini* 16—3 la Weiss *Dobroudcha in Alterthum* pg. 36: „Sub his pugnatum est a Carpis contra Moesos. Fuit et Scythici belli principium, fuit et Histrium excidium eo tempore, ut antea Dexippus dicit, Histricae civitatis." cf. *Tropaeum* pg. 83

8) I. Weiss *l c.* pg. 37.

9) Weiss *l. c.* pg. 37 după Excerpta Valesiana 32: „Quos Sarmatos pulsos Constantinus libenter accepit et amplius trecenta millia hominum mixtae aetatis et sexus per Thraciam, *Scythiam*, in Macedoniam Italiamque divisit."

10) V. Pârvan, *Ulmetum* pg. 592 nota 2; I. Weiss, *l c* pg. 38.

11) *Ulmetum* pg. 596 nota 1.

ştim intensitatea pe care a avut-o creştinismul în părţile noastre [12]).

Viaţa romană continuă aici şi mai departe, deşi nu aşa de strălucitoare ca în veacurile II şi III, dar totuşi destul de puternică, ca să-şi supuie sufleteşte pe barbarii federaţi, asimilându-i „iar nu lăsându-se barbarizată de aceştia“. Faptul că Goţii sunt admişi ca federaţi şi păzesc graniţa „alăturea cu provincialii băştinaşi, locuind oraşele şi satele în comun locuite de Romani şi de Goţi“ [13]) şi că ei trec la creştinism prin predicarea lui Ulfila, ce răspândeşte noua religie şi în Scythia minor, cât şi prin influenţa episcopilor de Tomi, cari îşi întindeau jurisdicţiunea lor asupra întregului ţinut dobrogean,—arată că viaţa romană, de sigur cu o nuanţă schimbată prin noile adausuri primite, continuă mai departe. Ridicarea unor castele nouă ca acela al lui Valens la Hasarlâk, lângă Hârşova, cum şi cele ale lui Valentinian şi Gratian—Valentiniana şi Gratiana,— reparate numai de Iustinian, înseamnă că se simţia nevoia ca să se pună la adăpost populaţiunea provinciei.

Năvălirea Hunilor atinge şi provincia dobrogeană în aceiaşi vreme când toată peninsula balcanică cade prada jafurilor îngrozitoare ale lor. Nu numai că au devastat întreaga Scythie, după cum afirmă Iordanes [Romana 331], dar chiar unii dintr'ânşii s'au şi aşezat în Dobrogea împreună cu Alanii şi Skirii, după ce puterea mare a regatului lui Atila s'a sfărâmat şi s'au ivit certuri pentru moştenire. Aşezarea lor în număr de 50.000, Weiss o socoteşte cu drept cuvânt o exageraţie, presupunând că trebue înţeles în acest număr mai degrabă Bulgari.[14])

Elementul care determină însă coloritul de mai târziu al întregei peninsule balcanice, aducând pentru Scythia minor complecte transformări în etnografia ei, a fost cel slav. Dacă năvălirile întâmplate până acum n'au avut puterea

---

12) V. Pârvan, *Contribuţiuni epigrafice la istoria creştinismului daco-român* Bucureşti 1911.

13) V Pârvan, *Cetatea Tropaeum* pg. 130.

14) Julius Jung *Romer und Romanen in den Donaulaendern* Innsbruck 1887 pg. 197, 212 după Prokopius, *Get*, pag. 50: „So Ernac, ein junger Sohn Athilas, in extrema Scythiae sedes delegit.“

să desrădăcineze viața romană dela gurile Dunării, prin caracterul lor de puțină stabilitate în aceste locuri, nu tot așa s'a întâmplat însă cu întinderea înceată, săvârșită pe nesimțite a elementului slav, care aducea cu el o viață primitivă dar așezată și dotată cu elementele culturale necesare unei conviețuiri liniștite. O astfel de invadare pașnică s'a săvârșit încetul cu încetul, strecurându-se acest element pe lângă satele și orașele ocupate de elementul roman. Incă din primele veacuri după Cristos, al II, III și IV, Slavii apar nu departe de gurile Dunării în Basarabia, puși în mișcare de năvălirile Goților și Hunilor. Nu e exclusă posibilitatea ca unii dintr'înșii să fi trecut împreună cu Goții în Moesia inferioară.[15])

După ce Ostrogoții se îndreptară către Italia (488) atunci cete puternice de Slavi începură a trece dincolo de Dunăre, așezându-se durabil în provincia noastră, ca și în toate ținuturile dela Istria și până la gurile Dunării. Cetatea Ulmetum, din interiorul Dobrogei, cade însăși pradă valurilor înaintânde slave, iar locuitorii vechi sunt nevoiți s'o părăsiască. Când Iustinian voește să stabiliască cetățile de apărare ale Imperiului, cercând prin aceasta să aducă și reînvierea Ulmetului, el găsește această cetate pustiită și servind ca sălaș Slavilor.[16]) Deși citatul lui Prokopius spune că restaurarea cetății de către Iustinian are ca urmare și îndepărtarea Slavilor din ea, totuși nu putem afirma dacă ei părăsesc provincia; din contra, e mai lesne de înțeles că ei locuesc în preajma cetății, de oarece slă-

15) L. Niederle, *Ein Beitrag zur Geschichte der sudslavischen Wanderungen* in Archiv fur slavische Philologie XV (1903) pg, 315; pentru veacul al II e Marin St Drinov, *Colonizarea prin Slavi a peninsulei balcanice* (rusește) Moscova 1873.

16) Prokopios, *de Aedificiis* ed Bonn. Lib. IV pg. 293: „Sic in Mysia Istri ripa cum vicinia munita est: nunc ad Scythas procedam. Hic primum sese offert castellum, nomine S. Cyrilli insigne: in quo quidquid tempori succubuerat, id Instinianus Aug. accurate renovavit. Post, arx vetus erat, *Ulmiton dicta*: quae quoniam Sclavensis barbaris grassatoribus diu sedem praebuerat, vacabat penitus, nec iam nisi nomen servabat. Tota a fundamentis aedificata, oram illam ab incursibus et insidiis Sclavenorum liberam reddidit."

V. Pârvan *Cetatea Ulmetum* An. Ac. rom. t. XXXIV p. 594, 596; Weiss *l. c* pg. 39; C. Jireček, *Geschichte der Serben* pg. 70 nota 2.

biciunea imperiului roman de răsărit recursese în ultimul timp, în locul războaielor de izgonire a vrăjmaşilor peste hotare, la cedarea de teritorii în împărăţie şi la aducerea năvălitorilor la o viaţă paşnică şi la linişte. Aşa îi întâlnim pe Slavi locuind în împrejurimile *Noviodunului*, în nordul Dobrogei, precum şi în sudul ei, lângă Durostorum, în castelul *Palmatis* şi *Adina*, de unde ascunşi se repeziau asupra călătorilor, împiedecându-i de a-şi continua drumul.[17]) Un trib slav *Severci* sau *Sêverane* [Sevéreis] locuia în Dobrogea la năvălirea Bulgarilor şi a fost aşezat de către aceştia în apropierea mării, lângă pasul Beregava [18]). Cu toate acestea nu trebuie să ne închipuim provincia dobrogeană pustiită cu desăvârşire în urma aşezărilor slave. Intre veacurile IV-VI viaţa romană continuă încă totuşi mulţumitor, deşi nu aşa de prosperă ca mai înainte.

Desvoltarea unei vieţi orăşeneşti la Tropaeum, în aşa fel, încât trece dincolo de zidurile cetăţii, precum şi răspândirea creştinismului în Dobrogea vorbesc îndeajuns pentru aceasta. Dezvoltarea creştinismului, către care desigur că fuseseră atraşi şi Slavii, o dovedesc, între altele, şi cele patru biserici creştine ce se găsesc la Tropaeum [19]) precum şi unele nume topice creştine, care se găsesc în Scythia minor ca: cetatea *St. Cyrillus* şi numele *Sf. Gheorghe*, dat probabil după vre-o biserică cu vre-o mică aşezare braţului sudic al Sf Gheorghe. Numirile acestea probabil că se datoresc primelor timpuri ale creştinismului [20]).

17) *Procopios* liber IV pg· 292-293: In arco situm castelum Palmatis auxit plurimum laxavitque: quamquam hoc ab ora fluminis distat Huic etiam proximum de novo statuit castellum *Adina*: propterea quod Sclaveni barbari ibi delitescere et ex insidiis in viatores grassari soliti, ne iter illae fieret impediebant." Pentru identificarea localităţii Palmatis, lângă Durostorum C. Jireček, *Geschichte der Serben* pg. 70 nota 2.

18) Jireček, *Geschichte der Bulgaren* pg. 118, 131; N. Iorga: *Notes d'un historien relatifs aux événements des Balkans,* Bucarest 1913 pg. 4.

19) V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum* pg. 145-146.

20) Jireček, *Das cristliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanlander* pg 8, 9, 45. Ca o complectare a elementului creştin întrebuinţat în toponimia provinciei dobrogene ar fi de adăugat şi numele de «*bisericuţă*» dat mai multor localităţi din Dobrogea. Aşa avem o *Bisericuţă* lângă Mahmudia, alta pe dealul Boçlogea lângă

O viaţă romană în felul celei atestate în Noricum de *Vita Sancti Severini* a existat şi pentru ţinutul nostru. Sub zidurile cetăţilor romanismul încă trăia, agricultorii cultivându-şi ogoarele la adăpostul lor, gata însă de a le apăra ei înşişi, atunci când vremuri grele sosiau, pătrunşi din predicele episcopilor că o viaţă nenorocită îi aşteaptă după orice înfrângere. Conducătorii în viaţa sufletească ca şi în războaie erau tot aceşti episcopi cari câştigau pentru creştinism pe aceşti barbari. *Auxentius de Durostor*, episcop şi elev al predicatorului romano-gotic al acestei erezii, apostolul *Ulfilas*, şi moartea pentru credinţă a martirului *Aemilian* în timpul împăratului Iulian arată încă persistenţa romanismului în aceste părţi [21]. Unele nume topice romanice, nu romane, sunt de asemenea caracteristice: *Monte regione, Mauro valle*, *Pauli-mandra*, alături de *Valentiniana* şi *Eratiana* [22]. Observaţia lui Mommsen asupra felului cum Iordannes ne relatează totdeauna despre *Moesia* şi *Scythia minor*, vorbind de ele cu foarte mult respect şi dându-ne informaţiuni geografice cât se poate de bogate, pe când, cu cât se depărtează de ele, ştirile lui sunt din ce în ce mai slabe, ne-ar face să credem deasemenea că latineasca, pe care o scrie el, trebuie să fi fost învăţată în unul din castelele romane dela Dunăre, din aceste provincii, ceiace însemnează că ea se vorbia întins încă pe vremea lui.

După aşezarea Slavilor în Dobrogea, aspectul etnografic al acestei provincii se va fi prezentat foarte pestriţ. Printre Slavi existau resturi ale vechii populaţiuni romane, greceşti şi tracice chiar. Elementul roman nu va fi fugit dinaintea aşezării Slavilor, ci s'a menţinut, fiind asimilat

Meidanchioi, alta pe dealul Bugeac, precum şi aceia din lacul Razim la capul Dolojman. *Adamclissi* înseamnă în turceşte de asemenea «biserica omului», ceia ce ne-ar face să credem că numele turcesc a fost dat unui nume pe care populaţiunea anterioară elementului turcesc îl dădea acestei localităţi. C. Moisil, «*Bisericuţele*» în Buletinul Comisiunii monumentelor istorice An. III No. 1 pg. 28.

21) Jireček, *Die Romanen in den Stadten Dalmatiens wahrend des Mittelalters* I. pg. 16—17; N. Iorga, *Geschichte des rumanischen Volkes* I pg. 102—103.

22) Jireček: *Die Romanen*... pg. 15.

şi sfărâmat în cele din urmă de numărul covârşitor al acestora. Aşezarea lor în Dobrogea s'a făcut însă numai în sate, deoarece erau prea înapoiaţi în cultură pentru a putea locui în oraşele părăsite de Romani şi, de aceia, amintirea numelui lor n'a ajuns până la noi [23]).

Avarii înăspresc însă vremurile de nenorociri pentru Dobrogea, căci ei îşi făcuseră un obiceiu de a nu mai ataca oştirile împăratului Mauriciu peste Naissus şi Serdica, ci dealungul Dunării, prin Dobrogea, cum s'a întâmplat la anul 578. Chaganul Avarilor iernă chiar în Dobrogea lângă Tomi, pentru ca în primăvară să se arunce asupra Traciei [24]). După unul din războaiele purtate de Mauriciu împotriva Avarilor în mlaştinele Tisei, au fost aşezaţi lângă Tomi, în Dobrogea, 3000 Avari, 8000 Slavi şi 6000 alţi barbari [25]).

Bulgarii, sub conducerea lui Asparuch, după ce stau câtva timp în unghiul Bugeacului, trec Dunărea în peninsula balcanică trecând prin Dobrogea. Acum deci numai se poate vorbi de o adevărată apariţie a Bulgarilor la Dunăre; iar cei, despre cari izvoarele din preajma anului 487 ne vorbesc, erau numai mici frânturi aduse de năvălirile altor popoare [26]). Aşezarea lor se va fi petrecut în regiunea sudică a Durostorului şi a ţinutului dimprejur, în spre Marea Neagră, spre Varna şi râul Kamcija, ce curge între Varna şi Anchialos, în care părţi şi-au avut până în veacul al X punctul lor central, capitala fiindu-le *Preslavul* şi încotro se îndreptau toate expediţiunile bizantine din veacurile VIII şi IX. Ei reprezintă însă numai o clasă războinică, care se pierde în massa poporului slav; iar câtă vreme trăesc în cete războinice, nu aveau ce căuta în ţinutul stepic şi uscat al Dobrogei, căci privirile lor erau îndreptate într'una către strălucirile Bizanţului.

In veacurile IX—X câmpia dobrogeană o locuesc Pecenegii cari, înlocuind pe Maghiari în Bugeac, îşi întind

---

23) V. Pârvan *Cetatea Tropaeum* pg. 147.

24) Weiss. *l c* pg. 40; Jireček. *Geschichte der Serben* 85, 89, 90; N. Iorga *Geschichte des rumanischen Volkes* I 69.

25) N. Iorga. *Geschichte des rumänischen Volkes* I 107.

26) I. Schafarik, *Slavische Alterthümer* II pg. 163.

cetele lor nomade cu „case mişcătoare“, conduşi numai de strigătele turmelor până la Silistra In 1048 Kegen cu 20.000 de Pecengi se botează şi se stabileşte în apropierea Durostorului, probabil în Dobrogea. După urma acestei populaţiuni a rămas numirea satului, insulei şi părăului din Judeţul Tulcea, *Peceneaga*. La început ei s'ar fi aşezat pe o insulă în apropierea Durostorului, de unde au trecut pe Dunărea îngheţată în ţinutul nostru. Această insulă pare a fi *Borcea*, care se întinde dela Călăraşi la Hârşova [27]). Epidemii grozave împuţinează numărul lor. Cu veacul XI un nou popor apare pe teritoriul Dobrogei şi anume *Cumanii*. Cei mai mulţi colonişti cumani au fost aşezaţi în regiunea gurilor Dunării şi dealungul coastelor. Numele *Deliorman* din Dobrogea ca şi *Bărăganul* din Ţara românească sunt urmele lor lăsate în toponimia ţărilor pe unde au trecut. Jirecek derivă din cumanul *ianawar*, *janouar*, animal, înrudit cu osmanul *dzanavar* ce se întâlneşte în traducerea, pentru Karamanlăi, a Apocalipsului, — şi localitatea dela nord de Constanţa, pe care diferite hărţi din evul mediu o înseamnă sub următoarele denumiri: *Zuanarda*, *Zananarda*, *Zónauarda*, *Zunauarda*, *Cinauarda*, *Zanauarda* şi *Zarual* [28]).

Care va fi fost situaţiunea populaţiunii băştinaşe, anterioare epocei năvălirilor, după urma acestor frământări şi vicisitudini pe care a avut să le sufere provincia noastră, nu s'ar putea spune încă astăzi pe baza tuturor studiilor şi informaţiunilor pe care le avem în această privinţă. Gândindu-ne la evenimentele care s'au petrecut şi în alte părţi ale Daciei sau ale peninsulei balcanice, unde elementul românesc a persistat dealungul veacurilor, s'ar putea admite, ca o ipoteză numai, continuitatea unor resturi oarecari de populaţiune romanică devenită romă-

27) N. Iorga, *Geschichte des Rumanischen Volkes* I pg. 79 nota 2.

28) E. Taibout de Marigny. *Hydrographie dela Mer-Noire et dela Mer d'Azow* Triest 1856 pg. 36.

C. Jirecek, *Einige Bemerkungen uber die uberresten der Petschenegen und Kumanen* . . . in Sitzungsberichte der Konigl. Bohm. Gesellschaft der wiss. Prag 1889. p. 5, 8, 11, 14, 16.

Idem *Furstentum Bulgarien* pg. 145. N. Iorga *Geschichte des Rum Volkes* I, 79, 80, 82.

nească şi în Dobrogea, fiindcă după veacul al XI, informaţiunile istorice, care ni s'au păstrat, încep să ne pomenească despre acest element în această provincie.

După anul 1000 izvoarele bizantine pomenesc despre nişte *Vlahi pontici* ce locuiau la S. de Dobrogea, pe lângă Anchialos în 1095 şi 1164, lângă Bizye şi lângă golful Burgas. Aceiaşi cronicari adaugă că ei erau urmaşii coloniştilor italieni

Astfel cronicarul Ioannes Cinnamus (sec. XII), descriind războaele întreprinse de către Manuil Comnenul în potriva Ungurilor, spune că una din armate, care trebuia să atace pe duşman „din spre părţile vecine cu M. Neagră", era formată dintr'o mulţime „de Vlahi, despre cari se zice că au fost colonişti din Italia". Expediţia s'a petrecut la anul 1166 şi Dunărea a fost trecută prin Dobrogea de către această armată românească [29]).

In anul 1253 călugărul minorit *Wilhelm de Rubruquis*, după călătoria pe care o întreprinde la Tatarii din stepele Ucrainei, arătând care sunt teritoriile supuse acestora „pomeneşte şi de Valachia lui Asan, ce se întindea *dela gurile Dunării spre miazăzi, în direcţia Constantinopolei*, până în munţii Balcani, precum şi de Bulgaria-mică, în deosebire de Bulgaria-mare dela Volga, lângă Urali, dar şi de Valahia Asanizilor" [30]). Din ştirile strecurate pentru aceste părţi în cronica lui *Geoffroy de Ville-Hardouin* se poate vedea clar „că Balcanii răsăriteni erau locuiţi de Vlahi; că ei apărau clisurile munţilor de

---

29) Ioannis Cinnami, *De rebus gestis Imperatori Constantinopol. Ioannis et Manuelis Comnenorum* Historiarum liber IV, ed. Cornelius Tollius (1562) pg. 282—283: «Istrum versus misit, speciem praebiturum Hunnis, velut ex consuetis rursum locis in eos facturus esset impetum: Leonem autem Batatzen nomine, aliunde cum exercitu alio magno *et Blachorum ingenti numero* qui quondam fuisse coloni Italorum memorantur, ex locis Ponto Euxino vicinis irrumpere Hunnicam jubet, unde nullo quisquam seculo eos invaserat n. cf. N Iorga, *Geschichte des rumanischen Volkes* I pg. 120; C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren* pg. 218, Robert Roesler *Rumanische Studien* pg. 85, 105—106, C. Jireček, *Furstenthum Bulgarien* pg. 123; F. Kanitz, *la Bulgarie danubienne et le Balkan* pg. 55; N. Iorga, *Notes d'un historien relatifs aux évenements des Balkans* pg. 34.

30) C. Brătescu, *Nume vechi ale Dobrogii Vlahia lui Assan, Vlahia albă* în Arhiva Dobrogei 1919, pag. 18 şi următ.

ıtacurile ce veniau din spre miază-zi; că lanţul munţilor Balcani, de pe la oraşul Elena spre mare se numiau „munţii Vlahiei"—„la montaigne de Blaquie" şi că, prin urmare, ţara dela aceşti munţi se numea Vlahia, după cum rezultă şi din pasagiile anterioare, privitoare la transportul captivilor" [31]). De asemenea *Ansbertus*, cronicarul expediţiei cruciate a lui Frideric Barbă-roşie scrie într'un pasaj următoarele: *„Pe lângă aceasta, în cea mai mare parte a Bulgariei, precum şi către Dunăre, unde se varsă în mare* (adecă în Dobrogea) *stăpânia un oarecare Român Calo-Petru şi fratele său Crasian, împreună cu supuşii lor Românii"* [32]).

In acelaş sens ar suna şi informaţiunea lui Nicetas Choniates care, pomenind cum Isaac Angelul, jefuind părţile din spre Anchialos ca să-şi adune bogăţiile în vederea căsătoriei sale cu fica regelui ungur Bela, şi-a ridicat ca *„neîmpăcaţi duşmani pe acei barbari ce locuesc peste tot cuprinsul muntelui Hemus şi cari mai înainte se numiau Mysi, iar acum Vlahi se chiamă"* [33]).

Insemnătatea acestei regiuni pentru apărarea imperiului bizantin a dus cu necesitate la alcătuirea unui ţinut de graniţă care „începea din sus mult de Silistra şi mergea către gurile Dunării, pentru a fi statornic amintit ca unitate administrativă a oraşelor şi Ţinuturilor dela Dunăre", şi a avea de reşedinţă a cârmuitorului bizantin cetatea Silistra (Dristra, Dorostolon), care ţinut este pomenit de scriitorii bizantini din veacurile XI şi XII sub numele de *Paristrion* [34]). In această formaţiune admini-

---

31) Ibidem pg. 20.

32) Ibidem pg. 23; relaţiunea se afla publicată în *Fontes rerum Austriacarum* tom V partea I sub titlul: «Istoria de espediţione Friderici imperatoris edita a quodam austriensi clerico, qui eidem interfuit, nomine Ansbertus.»

Pasajul reprodus, in textul latin este următorul: «Praeterea Bulgariae in maxima parte ac versus Danubium quousque mare influit, quidam Kalopetrus Flachus et frater ejus Crassianus cum subditis Flachis tyrannizabat».

33) Ibidem pg. 25.

34) N. Bănescu, «*Paristrion un ducat de graniţă bizantin în Dobrogea de astăzi* în *Analele Dobrogei* (1921) pg. 314; C. Brătescu, *Dobrogea în sec. XII: Bergean, Paristrion* în *An Dobrogei* (1920) pg. 13: «In afară de aceşti Uzi şi de Schiţii sau Pecenegii cari, trecând prin

strativă, Ana Comnena amintește în opera sa «Alexiada» despre niște fundațiuni trecătoare înjghebate între anii 1086 și 1091 sub conducerea unor căpetenii cu numele de Sacea, Seslav, Chalis și Tatul, cari nu puteau fi ale Sciților, Bulgarilor sau Grecilor, ci *ale Românilor.* Aceste formațiuni s'au putut înjgheba, de oarece Pecenegii, stăpâni aici, aveau nevoie de oarecare organizație a supușilor „cari altfel nu i-ar fi putut hrăni cu siguranță", după cum făceau mai târziu și Tătarii cu populațiunile asupra cărora se exercita stăpânirea lor. Formațiunile acestea având o oarecare independență erau mai bine văzute de către Bizantini decât cetele nomade ale altor popoare ce erau într'o continuă mișcare; cristalizările aceste de viață politică ale Românilor, care încep în aceste părți dobrogene ale Silistrei, nu erau decât o „imitație a ducatelor bizantine de graniță, cum, mai pe urmă, Banatul unguresc a adus întemeerea unui Bănat de imitație al Românilor înșiși". Prin urmare perzistența elementului românesc în aceste părți dobrogene devine sigură prin aceste surprinzătoare formațiuni amintite mai sus, iar însemnătatea elementului nostru este foarte mare când «*în mijlocul situației internaționale de la sfârșitul veacului al XI-lea, corespunzătoare sub toate raporturile aceleia de la jumătatea celui de-al XIII-lea, ni apar înjghebările politice de la Sud, la Dunărea de jos, cu fața spre Bizanț—cum Domnia de la Argeș nu era cu fața spre Dunăre, ca mai târziu, ci spre munte,—voevodatele lui Tatu, lui «Chalis», lui Sacea și lui Seslav*» 35).

„Ana Comnena arată, în adevăr, că în aceste regiuni era o populațiune deosebită de Pecenegi, una cu care a-

vadurile Dunării, ajung până în Tracia, unde își află mormântul, Ana Comnena, mai cunoaște spre gurile Dunării și poporul mult mai vechi și mai statornic al Vlahilor, cari trăiau sub conducerea unor capetenii ale lor: *eccritoi.* Pe când împăratul Alexe se afla cu tabăra pe malurile „limanului sacru" pe lângă Anchial, iată «*sosește în timpul nopții Pudilus — probabil un Bădilă — o căpetenie a Vlahilor, care-l vestește că Cumanii au trecut Dunărea* »

35) N. Iorga, *Cele dintâi cristalizări de stat ale Românilor* în Revista istorică V (6—7) pg. 106, 110, 112—113.

ceştia în pornirile lor trebuiau să facă o înţelegere, una care era de lege creştină, fiindcă rebelii bizantini puteau lua în căsătorie pe ficele stăpânitorilor dunăreni şi, în sfârşit, o populaţiune deosebită de Pecenegi, prin urmare şi creştină -- faţă de păgânătatea îndărătnică a acestora — care cultivă meiul, ale cărei ogoare sunt de două ori pomenite, meiul îndătinat al celei dintâi mămăligi a noastre o simplă turtă, şi grâul. *Dar această populaţiune nu poate să fie decât românească şi nu românească din sud, în legătură cu Aromânii, ci românească din nord, vorbind graiul nostru ca noi înşine"* [36]).

„La curbătura ce o face Dunărea la Galaţi se găsesc aşezaţi, pe la anul 1300, nişte Allani, creştini prin mijlocirea episcopului de Vicina [37]). Pachimeres (Chronicon II pag. 106-8) îi numeşte *Tatari creştini*; după părerea d-lui Iorga, aceşti Alani par să fi fost Români, ştiind că de multe ori scriitorii bizantini numiau popoarele nouă din Haemus cu numirile vechi. Episcopii de Vicina erau şefi în mijlocul *„Alanilor români"* şi unul din ei a şi mijlocit trecerea şi aşezarea lor în imperiul bizantin [38]).

---

36) N. Iorga. l. c. Vezi şi C. Brătescu, *Dobrogea la 1444*, în Arhiva Dobrogei (1919) pg. 107—108

37) N. Dobrescu, *Intemeerea Mitropoliilor şi celor dintâi mânăstiri din ţară*, Bucureşti 1906 pg. 46; Thomaschek sub numele de Alani în *Real-Encyclopadie* (Pauly Wissova) col 1283—1284; Al. T. Dumitrescu, *Alanii*, Buc. 1907 pg. 8.

38) N. Iorga, *Notes d'un historien* . . . pg. 39: On a vu la situation des chefs que gardèrent pendant quelques dizaines d'années au milieu des «Alaines roumains» les evêques de Vicina à l'endroit ou se séparent les bouches du Danube». N. Iorga, *Geschichte des Rumanischen Volkes* I pg. 144 şi 252: «Neben dem Zaren Iohannitius findet sich ein Bischof von Widdin: und es ist schon angedeutet worden dass den *rumanischen Alanen*, durch die Vermittelung des Bischofs von Vicina, in der Dobroudscha, an der unteren Donau, die Erlaubnis zuteil ward, den Fluss zu uberschreiten und sich im griechischen Reiche festzusetzen».

In legătură cu prezenţa Românilor în Dobrogea ne vin în ajutor şi alte argumente. In cursul luptei legitimistilor din Constantinopol împotriva uzurpatorului Ioan Cantacuzino, Ana, care era regentă, face apel la ajutorul unui *Balica* din Karbona, Balcicul de azi. Balica trimise pe Theodor şi pe Dobrotici cu o mie de soldaţi, cari fac ca orasele Marii să se revolte. (N. Iorga, *Notes* pg. 40). Numele *Balica* e român pe de-a-întregul. *Balş*, apropiat de cel dintâiu este o derivaţiune slavă, întâlnindu-se numai în Serbia, Muntenia şi Moldova. Pen-

După dezastrul întâmplat în lupta dela Varna, 1444, armatele creştine s'au împrăştiat şi o bună parte au stră-

tru întâiaşi dată se întâlneşte la Românii din Serbia. Jirecek renunţând la etimologia cumană, pe care o dăduse pentru acest nume (*Einige Bemerkungen uber die Petschenegen und Cumanen* pg. 14) admite origina neîndoioasă românească.

Jireček, *Geschichte der Serben* pg. 424: «Der name Balşa kommt nur in Serbien und in der Moldau vor; er hat zwar eine slawische Ableitungssilbe, ist aber nicht Slavischen Ursprungs, und wird schon fruher bei den Rumanen Serbiens erwahnt. In nota 5 pe aceiaşi pagină se spune' «Zuerst ein Barbat Balsič in dem Wlachendorf der Gjurasevici oder Srĕmljane um 1330: Urk. von Dečani 53,125. Neben Balşa, um 15 Jahrh. Baoşa (so wie in Jakşa, Nikşa aus Jacobus, Nicolaus) in Serbien die verwandten Personennamen Bal, Bala, Balica, Balija, Baleta, Baloje, Balosin, Baloslav, (ein Dmitr Baloslalić: Urk. Decani 50), in der Moldau Balomir. Vgl. den illyrischen Konig. Ballaios.» Numele lui Dobrotici, despotul Dobrogei, ne apropie de aceiaşi concluzie. Numirea ca rădăcină e slavă, ca formaţiune nominală nu înseamnă altă ceva decât «fiul lui Dobrotă» şi se întrebuinţează în toată peninsula balcanică şi de Români, în nume ca Dobroteşti, Dobroteasa, cu o întreagă serie de nume asemănătoare: Laiotă, Balotă, Calotă, Coşotă, Baiotă, Cocotă, Gerotă, (N. Iorga, *Notes* pg. 40, Idem' *Chestiunea Dunării* 143), V. Bogrea, *Note de prosopografie dobrogeană* în *An. Dobrogei* (1921) pg. 43. Numele de Dobrotici se întâlneşte la Vlahi, în apusul peninsulei balcanice.

«Maroe, Tomich. Vlahoe Bogdanich, *Vlahoe Dobrochnic* de Zuppana. in minore consilio. sono campano more solito congregato, dati fuerunt tutores filie Helie Dobrochnich de Zuppana.» *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* vol. III tom. II pg. 101 (anul 1350).

Vlachota Dobrotich in minore consilio se obligavit de faciendo conduci Regusim suo nomine de Narento usque ad carnisprimum proxime futurum staria frumenti c, sub pena de grossis III pro quolibet stario quod non aduxerit et debet habere a comuni pro quolibet stario, quod aducet infra dictum terminum grossum unum. Qui Vlachota secundum relacionem camarlengariorum (?) conduci fecit Ragusinum de Narento staria frumenti C die XVIII Februarii.» (*Ibidem* vol. XXVIII pg. 78 Anul 1366).

Cuvântul vlah avea în peninsula balcanică două însemnări: *pecurarius* şi *romanus*, înţelegându-se prin acesta din urmă un cetăţean. italian de pe coasta Dalmaţiei, şi numind de asemenea şi pe Români. Pentru numirea a doua. în ceiace priveşte Italienii şi Raguzanii, termenul dispare cu desăvârşire către 1250 şi numai în Raguza mai însemna încă pe la 1600 «*vlaşki*» (wlachisch) «italienisch». (Fr. Miklosich. *Ueber die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpathen* pg. 2 C. Jireček, *Die Wlachen und Maurovlachen in den Denkmalern von Ragusa* (1879)' pg. 110—111: C. Jirecek, *Geschichte der Serben* I pg. 155; C. Jireček, *Staat und Geselschaft in mittelalterlichen Serbien* I pg. 25). Fiindcă în pasajul reprodus mai sus e vorba de cărăuşie, desigur că numele de Dobrotici e al unui Vlah, în sensul de român, căci «Als Besitzer von Sammthierren brachten die *Wlachen*

bătut în fugă Dobrogea. Descrierea fugei acestor resturi de oştire este foarte interesantă prin unele amănunte, care ne silesc să tragem anumite concluziuni în ceea ce priveşte existenţa Românilor în Dobrogea.

După amănunţitul studiu, făcut asupra acestei lupte de d-l C. Brătescu, reproducem concluziunile care se desprind din această cercetare: „Unii din fugari, din necunoaşterea regiunii, se îndreptară chiar spre locurile Turcilor, unde parte fură ucişi, parte luaţi în robie; alţii se îndreptară spre apus, rătăcind prin toată Peninsula Balcanică până în Albania. Cardinalul Iulian, pierzându-se de Ion Corvin, nu se ştie cum, reuşi să ajungă în tovărăşia unor soţi de arme până la Dunăre, unde un „*Vlah*“ trecea pe fugari peste fluviu, unul câte unul, într'o luntre foarte mică. Pescarul, observând după scufundarea luntrii sale că nobilul cardinal, îmbrăcat în vestminte de preţ, poartă cu sine o mare cantitate de aur, îl ucise pe la mijlocul Dunării şi, luându-i hainele şi aurul, îl aruncă în apă. Ion Corvin însoţit de călărime şi mai ales de Români „*cari sunt singurii ce cunosc aceste locuri*“, apucă spre mia-

nach Ragusa bosnisches Blei und nahmen aus Ragusa und anderen bestimmten Kustenstadten unter anderen Waren vornemlich Salz mit, das in der Geschichte dieser Lander eine grosse Rolle spielt» (Miklosich, *Ueber die Wanderungen* pg. 4)

«Die Treiber (sl. ponosnici) waren fast insgesammt *Wlachen* aus den Hirtendorfern der Gebirge des Binnenlandes, Unterthanen verschiedener Edelleute oder Kloster“ (C. Jireček, *Die Handelstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien wahrend des Mittelalters* (cap. VIII, Der ragusanische Handel pg. 58).

Pe baza acestor argumente de ordin linguistic, s'ar putea deci admite concluziunile d-lui Iorga din *Chestiunea Dunării* pg. 143: «Supus poruncilor unui Balica din Karbona (şi Balica e nume românesc), tovarăş al unui Teodor, de naţionalitate neclară, acest Dobrotici, *care putea foarte bine să fie Vlah*, macedonean, se amestecă mult în luptele acestea. El strânge în jurul lui un număr de trupe şi rezultatul este că i se cedeaza anume cetaţi, Midia, apoi Kozeakon, Emona, lângă Mesembria, cu acel titlu de Despot, pe care Bizanţul îl dădea cum s'ar da astazi un mare cordon al unui ordin şi, în acelaş timp, i se face onoarea unei înrudiri împărăteşti.» Stăpânirea lui se întindea, odată, până la gurile Dunării şi dincolo de ele, coprinzând şi Chilia (C. Moisil, *Despotatul lui Dobrotici* în Convorbiri Literare XL pg. 681-682.) Pentru un nume asemănător întrebuinţat la Români a se vedea încă: N. Iorga, *Documente XIV*, coprinzând acte privitoare la familiile Cazanescu şi Stoenescu. (Actul XVII pg. 254: *De la Dobroge*, V^d 6, oc(a) 1. E vorba de o socoteală de Vinăriciu).

ză-noapte de Varna şi străbătând stepa pustie a Dobrogei, trecu Dunărea în Muntenia pe din jos de Hârşova, la localitatea numită „La Floci". Resturile acestor armate au străbătut Dobrogea ca „printr'un pustiu în care nu se găseşte nimic pentru trebuinţele omului ; şi mulţi, călărind câte trei zile, n'au descoperit nici o apă şi nu puţini lâncezeau de sete şi de foame. *Căci în afară de Vlahi nimeni nu ştia încotro s'o apuce* şi fiecare se îndruma într'acolo unde îl împingea frica şi norocul. *Şi îşi alegeau drumul fără nici o judecată cei cari fugeau fără de Români.* Iar aceştia din urmă, orientându-se ziua după soare şi noaptea după stele, chiar şi dacă ocoleau totuşi ajungeau cu bine la Dunăre. *Aceia însă cari n'avură călăuze Români*, ajunseră sau în locurile Turcilor pe care le socotiau că sunt creştine, sau pieriră, fie rătăcindu-se, fie de foame, fie de frig" [39]). Aceste afirmaţiuni aşa de categorice, care ne arată pe Români ca singurii cunoscători a ţinuturilor dobrogene, credem că impun neîndoelnic concluziunea că «în evul mediu, prin sec. XI, XII şi XIII, Dobrogea şi regiunile mai meridionale din actuala Bulgarie răsăriteană, aveau o numeroasă populaţie de *agricultori şi păstori români*, cari reuşesc să închege, la început, mici voevodate în jurul cetăţilor, iar mai târziu sub Asanizi, să joace un rol de frunte în istoria medievală a Peninsulei Balcanice" [40]).

Năvălirile şi pustiirile Tătarilor şi ale Cumanilor de bună seamă că au avut efecte dezastroase pentru populaţiunea Dobrogii. Deşi se va fi împuţinat, totuşi va fi rămas încă oarecare populaţiune creştină care „în majoritate nu putea fi decât românească".

Organizarea episcopatului de *Vicina* din nordul Dobrogei va fi corespuns unei reale necesităţi religioase faţă de această populaţie creştină. Faptul că acelaş episcop de Vicina ajunge mai târziu mitropolit al Ţării Româneşti ar putea să ne dea oarecari bănueli de identitate şi în

---

39) C. Brătescu, *Dobrogea la 1444* în Arhiva Dobrogei (1919) pg. 103-104 după Ioannis Dlugosz, *Historiae Poloniae*, Frankfurt (1711) liber XII col. 809.

40) *Ibidem* pg. 109.

privinţa elementului peste care păstorise mai înainte şi peste care era chemat să păstorească acum acelaş mitropolit.

Căutând să precizăm, pe baza tuturor celor spuse până acum, care ar fi fost aspectul etnografic al Dobrogei până la lupta dela Varna din 1444, credem că ar fi fost cam următorul: „părţile de nord ale Dobrogei şi zona dunăreană era locuită mai ales de Români; părţile de sud şi în special stepa din spre Cavarna-Balcic, mai ales de Cumani. Oraşele erau amestecate ca 'n toate timpurile. In cele maritime predominau negustorii Greci; iar în răsăritul Bulgariei se accentuà preponderanţa elementului bulgăresc, destul de amestecat cu Români, Cumani şi alte neamuri." [41])

După această luptă şi din motive strategice a început colonizarea turcească în această regiune, care a adus încetul cu încetul o complectă schimbare în înfăţişarea etnografică a provinciei noastre, ceia ce a avut ca consecinţă încetarea primei faze româneşti a etnografiei Dobrogei.[42])

*
* *

Cum va fi fost situaţiunea elementului românesc rămas în Dobrogea, după colonizarea turcească, dacă va fi mai rămas, nu putem şti, până către sfârşitul veacului al XVI şi începutul celui următor, când acest element începe din nou să fie pomenit în izvoare.

Desele năvăliri ale Tătarilor „dobrugenses" în Ţara-Românească şi Moldova aduceau cu ele şi luarea unui însemnat număr de robi din aceste ţinuturi, cari mai apoi erau întrebuinţaţi la munca câmpului sau la alte munci după urma cărora trăiau aceste horde de jăfuitori.[43])

Năvălirile Turcilor şi expediţiunile întreprinse de dânşii aduceau mari perturbări în populaţiunea ţării. O asemenea mişcare printre populaţiunea Ţării-Româneşti s'a

41) *Ibidem*, pg. 114.

42) Asupra acestei colonizări a se vedea Al. P. Arbore. *Contribuţiuni la studiul aşezărilor Tătarilor şi Turcilor în Dobrogea* în Arhiva Dobrogei (1919) pg. 213 şi următoarele.

43) *Ibidem*, pg. 219.

întâmplat în 1595, în urma intrării în ţară a lui Sinan-Paşa [44])

Regimul vremurilor de stoarcere a clasei ţărăneşti, care a urmat după decăderea politică a Principatelor, când birurile grele şi alte gloabe ce apăsau această clasă a silit ţărănimea să-şi vândă ocina strămoşească, a făcut ca această clasă sărăcită şi despoiată de tot avutul ei să prefere o viaţă scutită de toate angaralele, birurile şi dările ce trebuiau răspunse faţă de boer şi de stat chiar în Ţara-turcească, unde plătiau dare numai către Stat, decât în Principate. Aşa erau de înverşunaţi chiar împotriva regimului din Ţară, încât nu puteau să vadă chiar pe acei cari veniau de pe cellalt mal românesc. Bolintineanu, când fu transportat ca prizonier în 1848, a fost primit de nişte Români de pe malul drept al Dunării cu blesteme, socotindu-l ca pe un boier impilator.[45]) Astfel malul drept al Dunării, pe tot întinsul ei, a început să primiască pe aceşti refugiaţi sau robi.[46]) De pe urma unor astfel de stări şi Dobrogea deci, a început să-şi măriască contingentul elementului românesc. Tot aşa de înverşunaţi împotriva stăpânirii româneşti erau şi aceştia ca şi acei despre cari aminteşte Bolintineanu. Numai aşa ne putem explica pentruce în luptele pe care Radu Şerban, succesorul lui Mihai-Viteazul, le poartă în Dobrogea se ciocneşte şi cu Românii de aici, cari loçuiau în satul *Daiani*,[47]) Dăenii de

44) C. Giurescu, ***Legătura lui Mihai-Viteazul şi Vechimea Rumâniei în Ţara-Românească*** în An. Ac. rom. t. XXXVII (m. sect. ist.) pg. 508.

45) G. Vâlsan, ***Românii din Bulgaria şi Serbia*** în ***România şi popoarele balcanice*** (Bucureşti) pg. 15.

46) N. Iorga, ***Constatări istorice cu privire la viaţa agrară a Românilor.*** Buc. 1908, pg. 40, 77.

47) N. Iorga, ***Studii şi Documente,*** IV, pg. XXIV şi 116: «Li nostri, per la dificulta del poco numerro delle barche, non potevano passar ultra in gran quantità, ma pasarano a pochi et, non essendo altri habitatori sula ripa del Danubio, ***solo che il vilagio che si chiama Daiani,*** che si pò aqualiare a una bona città dove si sono riccolti ***molti migliaia di Valachi, con le loro famiglie,*** fugendo la tiranide delli principi pasati di Moldavia et Walachia non pensando li nostri che in quelli vilani fosse tanti ardire di voler combatere et starsegli contra, sbarcorno nella detta villà.

I villani, alla usanza loro, si restrinsero tutti in uno gropo, che pareva uno densisisime et formato exercito, et guardando della somità

astăzi, în număr de câteva mii şi cari fugiseră din Moldova şi Valachia din cauza persecuţiunilor şi tiraniei principilor trecuţi.

Vecinătatea de hotare ademenia pe alţii, fără să putem bănui motivele, de a trece hotarul ducându-se în Dobrogea şi turcindu-se chiar, cum se întâmplă cu un învăţăcel al unui oarecare Stanislav care, trecând la Hârşova, nu mai poate fi readus înapoi, — pentru care Cârstian, vornicul lui Radu al IV, scrie Braşovenilor.[48])

In 1612 Thomas Alberti califică satul „Straggia" din Dobrogea *„villa grandissima, abitata la piu parte de Valachi"* [49]). Se pare că Turcii, după ce au cucerit ţinuturile creştine până la Dunăre, au adus şi *Munteni* ca colonişti. In acest sens este aserţiunea lui Cantemir, pe care Hâşdeu o citează, spunând că Turcii „după ce prin cucerirea Bulgariei deveniseră *stăpâni teritoriali ai Dobrogei* îşi aduceau acolo plugari *Sârbi* şi *Munteni*, cărora le acordau prin tocmele de bună voie clauze dintre cele mai ademenitoare.[50]) Obiceiul de a se coloniza ţărani creştini pe vakufurile turceşti se întâlneşte de altmintrelea şi în părţile Bulgariei; din veacurile XVI şi XVII avem pentru aceasta chiar mărturii scrise.[51])

Cu toate acestea, principalele motive ale aşezării Ro-

---

di colli alli nostri che erano giu. et vedendo esser pochi, le venero asaltare con tanto impeto che apena li nostri ebero tempo di imbarcarsi. Et perche le navicelli la maggior parte erano fatte di un solo legno, i finalmente si tra (bu) cavano, dove si angorno circha cento, et altri tanti ucisi.»

N. Iorga, *Geschichte des rumanischen Volkes*, II, pg. 88; N. Iorga. *Chestia Dunării*, pg. 194-195.

48) I. Bogdan, *Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţării-Româneşti cu Braşovul şi Ţara-Ungurească în sec, XV şi XVI*, Bucureşti, 1905, pg. 303.

49) *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, II, (10-12) pg. 235.

50) B. P. Haşdeu, *Istoria critică a Românilor* cap. 36, Coloniile române din Dobrogea, după opera lui Cantemir. Kniga Systima ili sostoianie muchammedanskia religii, Petersburg, 1722, in fol. p. 241.

51) C. Jireček, *Das Furstenthum Bulgarien*, pg. 48: «Langsam breitete sich wieder das bulgarische Element aus, durch das Anstreben der Osmanen, auf denen alles Ungemach des Kriegsdienstes lastete, und durch Colonisation christlicher Bauer auf turkischen Lehensgutten und Vakufs wofur es auch dem 16 un 17 Iahrhundert auch schriftliche Zeugnisse gibt.»

mânilor în Dobrogea trebuie să le căutăm tot în reaua stare economică a ţăranilor cari, sub acest raport, decădeau din ce în ce mai mult. In veacul al XVII condiţiunile sociale deveniră aşa de grele, încât mulţi din ţărani preferau să trăiască sub Turc, căruia nu-i datorau decât dijma, pe când boierului din ţară trebuiau să-i răspundă pe lângă aceasta încă cu claca şi cu alte o mulţime de „pocloane". Faţă de avantagiile pe care situaţiunea lor ca noi locuitori le creia dincolo de Dunăre, folosindu-se de o mulţime de privilegii speciale, mulţi s'au văzut nevoiţi să treacă «la Turc» în această vreme. Veacul al XVIII nu aduce, cu toate măsurile luate pentru protejarea ţăranilor, vre-o modificare sau vre-o stânjenire a acestui curent de emigrare în dreapta Dunării.

Neregularitatea dărilor, provenită din faptul că în orice moment Domnul era pus în situaţia de a cere o nouă contribuţiune neaşteptată, cu care să poată face faţă încercărilor unui alt competitor la tronul său, precum şi modul neomenesc şi barbar în care se strângeau dările au determinat formarea unui alt curent de trecere dincolo peste Dunăre, în veacul al XVIII. «Astfel spori al doilea curent de emigrare spre moşiile de peste Dunăre ale Spahiilor, curent care îmbogăţi cu locuitori satele întemeiate mai mult în raiele sau pe lângă *Mecin*, *Hârşova*, *Silistra*, *Turtucaia*, *Rusciuc* chiar, *Nicopole* şi mai ales pe lângă *Vidin*, sau aduse chiar crearea de sate nouă în aceleaşi ţinuturi, în care până astăzi rasa noastră se păstrează cu caracterul ei deosebit".[52])

Chiar în timpul regulamentului organic se petrec emigrări peste hotare. Atunci Moldovenii trec în Bucovina, Ba-

---

52) N. Iorga, *Constatări istorice cu privire la viaţa agrară a Românilor*, pg. 40-41; N. Iorga, *Ce reprezentăm în Dobrogea*, Vălenii de Munte, 1910, pg. 18: «De acum malul Dobrogean capătă o fizionomie românească, pe care socotim că a menţinut-o neîncetat. Totdeauna elementele cele mai dârze, mai harnice şi mai capabile, care nu puteau suferi o robie acasă la ei, luau drumul pribegiei, aşezându-se astfel în ţara Turcului, care îi primia şi-i trată mai omeneşte decât acasă, pe ogoarele pe care odinioară le stăpâniau ei. Cu ei, aceştia aduceau o cultură adâncă, străveche, rurală».

sarabia şi *Dobrogea*, Românii de peste Milcov în Transilvania, Serbia şi Bulgaria.[53])

Se socotiau cam 40.000 de familii care au părăsit Ţările române, deşi se luase serioase măsuri de pază la hotare. In timpul iernii, când Dunărea era îngheţată, se întâmplau mai uşor asemenea emigrări.[54])

La sfârşitul veacului al XVII şi începutul celui următor, în desele călătorii pe care D. Cantemir le făcea la Constantinopol, a trecut de multe ori prin Dobrogea. Intr'un popas pe care l-a făcut în satul Alibegu a văzut în ziua de Sf. Foca o sută de creştini ce erau tocmiţi la lucru la un turc bogat din acel sat, cari şedeau fără a face nimic. Intrebând Cantemir de ce stau oamenii în repaos, proprietarul turc a răspuns că serbează pe Sf. Foca deşi este o sărbătoare creştinească, căci aşa şi odinioară Turcii au trimis pe lucrătorii creştini în această zi sfântă la lucru şi, pe când ei se întorceau cu carele, le-a ieşit înainte un bătrân venerabil care cu o făclie aprinsă a pus carelor foc [55])

Această legendă e răspândită şi astăzi în Dobrogea şi mi-au povestit-o de câteva ori şi mie unii bătrâni români din satele dobrogene. Cantemir nu spune nimic mai precis asupra naţionalităţii acestor „lucrători creştini". Poate să fi fost şi *Români*, de oarece mai departe el a-

---

53) D. Elias Regnault, *Istorie politică şi socială a Principatelor dunărene*, trad. de I. Fatu, Iasi, 1856, pg. 356.

54) N. Gh. Dinculescu, *Contribuţiuni la mişcările de populaţie*, în Anuarul de geografie şi antropogeografie 1914 Să se vadă încă Robert Roesler, *Romanische studien*, pg. 100; C. Allard, *Mission médicale dans la Tartarie-Dobroudscha* pg. 64: «Ils émigrent sans cesse sur le territoire ottoman, pour se soustraire soit au service militaire, soit à l'oppression des Boyards.»

S. Weigand; *Rumanen und Aromunen in Bulgarien* in Iahresbericht d. inst. f. rumanische Sprache X (1908) pg. 31. «Die Zeit der Einwanderung ist, wie ich bei einzelnen Orten angegeben habe, sehr verschieden, sie begann, von vereinzelten Fallen in fruheren Iahrhunderten abgesehen, in 18 Ih., wurde besonders stark nach Einfuhrung des Statut organic, also in den dreissiger Iahren de 19 Ih. und dauert seitdem ununterbrochen fort, so dass es keinen Bezirk gibt, in dem nicht Rumanen anssasig waren.» G. Weigand, *Die rumanischen Dialekte der kleinen Walachei, Serbiens und Bulgarien* in Iahresbericht.... VII (1900) pg. 19.

55) D. Cantemir *Istoria imperiului otoman*, pg. 309. nota 123.

daogă vorbind despre Silistra: «Locuitorii Turci sunt foarte puţini în Silistra; mai mult sunt creştini, în special Slavi, Bulgari şi *Români*.[56])

La 1659, printre rapoartele episcopului catolic din Nicopole, Stanislav, se arată ca locuitori ai oraşului Babadag şi *Valachii*, alături de Bulgari şi Greci, cari toţi împreună sunt vre-o 200 de case cu o populaţiune de 2000 de suflete, având o biserică şi fiind vizitaţi din vreme în vreme de arhiepiscopul de Durostor.[57])

La Motraye, pe lângă multe lucruri foarte interesante, pe care ni le spune cu privire la Dobrogea, ne dă şi alte amănunte. Vorbind despre *Tomi*, spune că Turcii numesc acest oraş Pangala, iar Moldavii, Tomisvoara. Se pare că prin Moldavi înţelege în general pe Români. Deşi e inconsequent în felul cum ne prezintă ordinea oraşelor pe care le străbate, căci dela Tomis se duce la Varna, pentru a se întoarce înapoi la Callatis sau Mangalia, — totuşi se vede foarte clar că despre acest din urmă oraş e vorba şi nu de altul, căci spune precis că dela Varna s'a reîntors înapoi în oraşul pe care, la ducere, l-a lăsat în partea dreaptă. Oraşul, foarte mizerabil ca înfăţişare, era locuit, *par des Grecs, la plupart Moldaves, ou Bulgariens*".[58])

Boscovici întâlneşte o familie de Vlahi, care locuia în Legmbasar, nemai putând să supoarte dările principilor din Moldova şi Valahia, iar în nordul Dobrogei, mergând spre un sat, *Ienikioi*, ajunge într'o localitate pe care n'o numeşte, ai cărei locuitori însă vorbiau *limba valacă*, foarte diferită de cea bulgară, fiind compusă dintr'o amestecătură de mai multe idiome, dar în mod principal din italiană şi latină [59])

56) *Ibidem* pg. 445 nota 27.

57) *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, vol. XVIII pg. 264.

58) La Motraye, *Voyage en Europe, Asie et en Afrique*. vol. II, pg. 207, 209. (ediţia à la Haye 1727).

59) I R. P. Boscovich. *Voyage de Constantinople en Pologne*. pg. 167: «nous eûmes pour Konak plusieurs maisons de chrétiens aussi miserables qu'à l'ordinaire; *les habitants parlaient la langue valaque* fort différente dela Bulgare, étant composé d'un mélange de plusieurs idiomes, mais principalement de l'italien et de latin».

Pe lângă aceste cauze care au provocat aşezarea Românilor în aceste părţi, încă şi anumite raporturi de natură comercială poate să fi mijlocit stabilirea unor elemente româneşti—cel puţin în oraşe—după cum s'a întâmplat cu Armenii, Grecii şi Evreii în ţările noastre. Prin Dobrogea, mai cu seamă, pe la gurile Dunării, se transporta lemnul din Valachia.[60]) Icrele din Dobrogea se desfăceau în Moldova, după cum prin Sulina se scurgea din Moldova vinul şi pieile de vulpi, care schimburi necesitau mişcarea şi a elementelor româneşti prin aceste părţi.[61])

Vecinătatea malului românesc dunărean trimitea populaţiunea şi pe celalt mal, căci Dunărea, în această privinţă, n'a fost niciodată un hotar despărţitor. Aşa s'a putut forma o compactă populaţiune românească atestată, dacă nu prin altfel de mărturii, apoi cel puţin prin cele toponimice, care sunt numeroase şi foarte convingătoare în această privinţă. Astfel harta *Plans*, o încercare a Austriacilor făcută înainte de 1775, însemnează o serie întreagă de localităţi, care evident, au în ele ceva din pecetia graiului nostru.[62]) Numiri româneşti se întâlnesc chiar în delta Dunării, ca *„rusca vechia"*, după cum atestă o hartă austriacă din 1783.[63])

Pe o hartă din 1777 vedem că unele localităţi prezintă nume care, mai mult sau mai puţin, amintesc forme româneşti, ca bunăoară *Roseşty*, *Barţeni*, *Vister*, *Rakel*.[64]) Alte două hărţi posterioare înseamnă pe ele următoarele localităţi: *Petschenjaga*, *Rakel*, *Tchokaneşti* (puţin mai la sud de Silistra)—(ca curiozitate putem adăoga că harta a doua are un sat *Bessaraba*, în Bulgaria, în faţa Giurgiului) —*Lukow* (Luncaviţa?) *Nau* (sigur că e vorba de un sat *Nou*, transcris greşit), *Parcheş*, *Somova*, *Iglitza*,

60) Lechevalier, *Voyage de la Propontide et du Pont-Euxin*, Paris 1800, pg. 364

61) Elie Primaudie. *Etude sur le commerce de la Mer-Noire* (au moyen-âge). 1848, p. 216, 317.

62) G. Vâlsan, *Românii în Dobrogea* (de pe o harta din circa 1769-1774) în *An. Dobrogei* (1920) pg. 536-540.

63) N. Docan, *Exploraţiuni austriace pe Dunăre până la sfârşitul veacului al XVIII* (An. Ac. Rom XXXVI).

64) *Carte de la partie septentrionale de l'empire ottoman, contenant la Crimée, la Moldavie, la Valakie etc* . . par Rizzi Zannoni, Venise 1777

un alt *Nau* la sud de Rotschesty, *Doen* (Dăeni), *Gisdarescht* (Ghizdăreşti), *Chosenescht* puţin mai la nord de Cernavodă, etc.[65]) In privinţa toponimiei, alături de forma *Picineaga*, o altă numire topică, chiar după criterii pur linguistice ne-ar duce la concluziunea că elementul românesc datează destul de timpuri, în Dobrogea. Printre formele topice cu sufixul *-oae, oaia* care, astăzi în limba vorbită a fost înlocuit în cea mai mare parte cu *-oaică*, se află şi *Turcoaia*, numele unui sat locuit de Români, pe malul Dunării, în jud. Tulcea, formă care se mai întâlneşte şi în jud. Olt.[66]) Harta cea mare rusească ne dă numirea de *Portiţa*, pentru strâmtoarea care face legătura dintre marile lacuri şi Marea-Neagră şi tot în apropiere de ea, la punctul de astăzi *Bisericuţa*, se însemnă pe aceiaşi hartă o *Guserika*, care nu e decât transcrierea greşită pentru Biserica. Numirea de *Portiţa* se întâlneşte şi pentru mai târziu, ba chiar insula Dranov de astăzi e însemnată tot cu acest nume.[67]) In deltă întâlnim unele lacuri ce poartă numele de „*Rochoul*", „*Pouil*", „*Rochulètse*", „*Pouilètse*".[68])

Toate acestea arată precis că la sfârşitul veacului al XVIII-lea, tot malul românesc al Dunării, începând dela Silistra şi până aproape de gurile ei, era locuit de element românesc, care dăduse această înfăţişare chiar toponimiei.

Studierea amănunţită a toponimiei Dobrogei impune următoarele concluziuni:

«Găsim în cele 738 hărţi ale vechei Dobrògi, 3.776 topice: 367 sunt nume de sate, alte 3 409 sunt nume de văi, coline, ridicături, râpi, lacuri, râuri, bălţi, cruci şi fântâni izolate, ruine, cariere, etc.

După origina lor, se găsesc: 2 338 nume turco-tatare, *1.260 româneşti*, 145 ruseşti, 28 bulgăreşti şi 6 diverse,

---

65) *Kriegstheater oder Graenzkarte* (1788), şi *Neueste karte von der Moldau* etc., von Bauer et Schmidt.

66) O. Densusianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, în Anuarul seminarului de limba română, Bucureşti, 1894, pg. 4.

67) Adalbert Muller, *Die untere donau* Regensburg 1841, pg. 272-274.

68) Taibout de Marigny, *Hydrographie de la Mer-Noire*, Trieste, 1856, pg. 40; *Bull. de l'Institut p. l'Europe sud-or.* (1914) pg. 130.

dintre care 4 de origină grecească şi una de origină ungurească, printr'un canal slavo român (Varoş, lângă Hârşova). Ca procent: 61.89% turco-tătare, *33.34% româneşti*, 3.84% ruseşti (mai cu seamă în deltă), 0.71% bulgăreşti şi 0.22 diverse.»[69])

Uneori, anumite neînţelegeri de hotare dintre Ruşi şi Turci au contribuit la anumite mişcări de populaţiune românească de pe malul Dunării, cum s'a întâmplat cu aceia din „Cotul Bugeacului", regiune coprinsă între marile lacuri şi gurile Dunării, despre care chestiune ne-am ocupat într'un studiu anterior.[70])

Sfârşitul veacului al XVIII şi începutul celui următor cu întreaga serie de războaie, care s'au purtat pe pământul acestei provincii între Ruşi şi Turci, au transformat-o într'un adevărat pustiu, care de sigur că a avut dezastroase influenţe şi pentru populaţiunea românească de aici. O mare hartă rusească, întocmită la începutul veacului al XIX pentru necesităţi operative, ne arată amănunţit, sat cu sat, situaţiunea Dobrogei din punctul de vedere al densităţii populaţiunii. După această hartă populaţiunea Dobrogei nu se ridică atunci nici la patruzeci de mii de locuitori. Pe lângă satele existente, harta aceasta ne arată de asemenea şi pe cele devastate, ceia ce-i măreşte interesul, putându-ne face astfel o ideie mai clară despre vremurile tulburi ce-au trecut asupra provinciei noastre. Astfel pe atunci abia mai erau 5 locuitori pe kmp. ceia ce o şi făcea să samene a pustiu. Asupra acestei situaţiuni ne vorbesc şi călătorii cari au străbătut Dobrogea atunci cu prilejul diferitelor războaie.[71])

69) C. Brătescu, *Contributions à la question de la Dobrogea* în *La Dobrogea roumaine*, Bucarest, 1919, pg. 87.

70) Al. P. Arbore, *Cotul Bugeacului* în Analele Dobrogei, 1921, pg. 351-354.

71) Aperçu critique des passages du Danube pendant les guerres turco-ruses depuis 1828 et des operations respectives qui s'en suivirent, *par un officier superieur turc*, Constantinople, 1896, pg. 13: «Pourtant, cette façon d'agir n'était pas exempt d'inconvenients non plus, car le pays qu'on avait a traverser „La Dobroudja" n'etant qu'un desert comme on n'en rencontre nulle part en Europe. La population etait très peu nombreuse à 5 habitants par Km. carré".

E. Ritter, *Briefe uber Zustande und Begebenheiten in der Turkei*

O mai precisă descriere a malului dunărean, locuit aproape numai de Români, o avem dela ieromonahul rus *Parthenie* care, în călătoriile lui, făcute în jumătatea primă a veacului al XIX prin aceste părţi, ne vorbeşte şi despre Românii dobrogeni. Trecând dela Galaţi la Măcin Partenie a văzut biserica Românilor „afară din oraş, singură în pustie, ruinată şi săracă. Biserica stă afară din oraş ca un ambar, făcută din scânduri, mânjită cu glod, acoperită cu olane şi cu o lature deschisă, nu are nici cruce pe ea, nici clopote....“ I s'a spus că creştinul care a vroit s'o acopere a fost spânzurat, iar biserica din Babadag arsă, neîmpotrivindu-se nimeni la aceasta, de oarece episcopul e grec şi „nu se amestecă în lucrurile noastre şi nu ne apără“. Ţăranii creştini despre cari e vorba *„numiţi Români, au portul bulgăresc*) şi vorba valahă“*.

---

aus den Iahren 1835 bis 1839, Berlin, 1841, pg. 162· «Dieses ganze, wohl 200 quadrat meilen grosse Land zwischen dem Meere und einem schiffbaren Strome ist eine so trostlose Einode wie man sich nur vorstellen kann und ich glaube nicht, dass es 20.000 Einwohner zahlt. So weit das Auge tragt, siehst du nirgends einen Baum oder strauch; die stark gewolbten Hugelrucken sind mit einem hohen von der Sonne gelb verbrannten Grase bedekt, welches sich unter dem Winde welleinformig schaukelt, und ganze stunden lang reitest du uber diese einformigen Wuste, bevor du ein elendes Dorf ohne Baume oder Garten in irgend einem wasserlosen Thal entdeckst. Es ist als ob dies belebende Element in dem lockern Boden versankte, denn in den Thaler sieht man keine Spur von den trocknen Bett eines Bach's: nur aus Brunnen wird an langen Bastseilen das Wasser aus dem Grunde der Erde gezogen». Populaţiunea se compunea dintr'un mozaic de «Tătari, Wlachi, Moldoveni, Bulgari si puţine rămăşiţe de Turci (pg 163). Pentru Hârşova ni se dă numarul caselor, care era de 30.

Moltke, *Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828 et 1829* (Demmler éd. Paris 1854) pg; 36: «C'est un veritable desert qu'on s'étonne de rencontrer au milieu de l'Europe. En comptant la population des villes, il n'y a guerre plus de 300 habitants par mille carre». Dintre oraşe Macinul avea 1000-1500 locuitori (pg. 75), Hârşova 4000 (pg. 76), iar Constanţa numai 40 de case locuite, cu toate că odinioară avea aproape 2000 suflete (pg. 79)

C. Allard, *La Bulgarie orientale*, pg. 163: «L'abandon de ces fertiles terres, que nous avons visitées s'explique ainsi: depuis l'invasion de 1829 une grande partie de la Bulgarie orientale, la région des plateaux surtout était à peu près déserte. Un assez grand nombre de familles chretiennes et musulmanes étaient revenues depuis peu dans la Dobroudscha. quand en 1854 la dernière invasion russe, et après elle les bachi-bouzoucks désolèrent de nouveau le pays».

*) De fapt e un port influenţat de cel turcesc.

Intrebând de drumurile care duc la Sf. Munte, ţăranii i-au spus că din cele două drumuri, care duc într'acolo, cel dintâi duce prin munţi şi sate turceşti — „iar al doilea drum pe malul Dunării în sus până la Rusciuk, cu locuitori de ai noştri, *Români*. Iar dela Rusciuk, umblaţi prin Bulgari, iarăşi cu graiul vostru, aproape până la Sf. Munte". Ţăranii erau foarte primitori. Tot drumul dela Măcin la Rusciuk a fost găzduit la dânşii ca la rude. Pe tot acel drum, n'a văzut decât trei biserici, aşa de sărace «cum nici nu se pot descrie, neavând înăuntru icoane zugrăvite, ci numai de hârtie, iar de iconostas «nici vorbă nu poate fi». Preoţii sunt câte unul, doi în fiecare sat.

Intrebându-i despre această stare nenorocită i s'a spus: «Din vechime ţara noastră stă în hotar şi deseori războaiele se fac pe aici, din zece, mult doisprezece ani. Abia ne mai îndreptăm, creştem vite şi cultivăm grădinile şi iarăşi se face războiu. Şi atunci, cine poate, fuge în Valachia, iar pe cari îi prind Turcii, îi duc cu dânşii în ţara lor, turmele ni le mănâncă, caselor le dau foc şi grădinile ni le pustiesc. După ce trece războiul, cari mai rămânem vii, iarăşi ne întoarcem pe la vetrele noastre şi ne facem pe ruine bordee şi iar ne apucăm de gospodărie. Gândeşte acum, când ne mai putem îndrepta? Se mai întâmplă încă şi altă nevoie. După fiecare războiu începe ciuma, care începe a ne secera; atunci iar lăsăm toate şi fugim care încotro poate şi ne ascundem prin munţi şi păduri şi ne temem de alţii, frate de frate şi fugim unii de alţii. Cu această mânie ne mai încearcă D zeu adesea. Incă şi Turcii pe aici sunt tare răi şi sălbatici, mereu ne asupresc şi ne ruinează: bisericile ni le ard, la care găsesc argint îl fură, icoanele le nimicesc şi la nimeni nu ne putem jălui..." Şi cel care se tângueşte astfel, termină aceasta cu speranţa că va veni ajutorul „Rusiei" (?!)[72])

Acest element romănesc despre care am amintit până acum, cu un caracter rural-agricol, a crescut şi prin adaosul unui necontenit contingent de păstori, cari au străbătut cu turmele regiunea dobrogeană.

72) *Din călătoriile ieromonahului rus Partenie prin Moldova în jum. întâia a veac XIX* (trad. din ruseşte) de Arhim. V. Puiu (Vălenii de Munte, 1910, pg. 39, 40, 42).

Situaţiunea geografică a Dobrogei precum şi constituţiunea variată a solului ei o fac ca ea să aibă o floră specială care, în caracterele preponderatoare, e identică cu aceia a regiunii sarmatice numită şi a stepelor. Alături de flora asemănătoare celei sarmatice, se găsesc o mulţime de plante—peste 150 de specii—care o apropie şi de cea mediţeranee. In aceste condiţiuni ea se prezintă ca regiunea unde se ating marginile finale ale ambelor flore şi punctul cel mai îndepărtat nord-ostic până la care se ridică flora mediteranee.[73])

Variaţiunea aşa de izbitoare a solului dobrogean — fiind în vecinătatea mării, având munţi stâncoşi, dune de nisip, dealuri aride şi stepe întinse, păduri şi tufişuri, lacuri, mlaştini, lagune, gârle, etc., — determină flora ei aşa de bogată, fiind astfel unul din cele mai interesante teritorii botanice de tranziţiune.[74]) Aceste condiţiuni speciale geografice şi botanice au făcut ca o viaţă păstorească intensă să se poată desvolta, determinată mai cu seamă de condiţiunile climaterice şi vegetale pe care le prezintă Dobrogea. In această privinţă ea se aseamănă într'un mod izbitor cu pusta Ungariei, cu vastele stepe ale Rusiei şi cu şesurile Dunării inferioare, mai ales cu Bărăganul.

Câmpia goală şi întinsă a Dobrogei, pe lângă asemănările topografice de şesuri întinse, cu uşoare ondulaţiuni ici colea, cu ţinuturi pustii sau prielnice pentru cultură, cu mlaştini şi bălţi, oferă, ca şi câmpiile mai sus pomenite, aceiaşi vegetaţiune caracteristică prin aspectul său ierbos, rigid şi uscat. Suprafaţa plană, foarte întinsă, condiţiunile climatului continental, care determină starea secetoasă, vânturile continue fac ca perioada de vegetaţiune, necesară pentru săvârşirea actelor interne de nutriţiune, să devie mai scurtă şi insuficientă pentru cerinţele arborilor fructiferi. Starea secetoasă face ca aceste ierburi, ce cresc iute şi abundent primăvara, să se usuce la înce-

---

73) Dr. O. Brandza, *Flora Dobrogei* (ed. Ac. rom.) Bucureşti, 1898, pg. XI.

74) Dr. O. Brandza, *Vegetaţiunea Dobrogei* (An. Ac. române seria II tom. IV (1882) pg. 40, 409, 419, 427. 429, 431-432. I. Simionescu, *Dobrogea* în *An. Dobrogei* (1920) pg. 351.

putul verei când pământul devine uscat, iar atmosfera se umple de vârtejuri de praf, care dau un aspect aşa de trist şi de curios ţinuturilor continentale dobrogene. Cic'ul de desvoltare anuală a plantelor unor asemenea regiuni trebuie să aibă o scurtă durată, adaptată acestui climat. Aşa se explică şi primăvara timpurie şi desvoltarea grabnică a ierburilor ce durează puţină vreme şi apoi se usucă.[75]) Pe lângă aceasta, influenţa mării face ca iarna să fie mai dulce. Asemenea condiţiuni, pe lângă care se mai adaugă şi raritatea localităţilor locuite, după cum am văzut din expunerea etnografică anterioară a acestei provincii, au favorizat o intensivă desvoltare a vieţii păstoreşti. Am văzut în altă parte că chiar unele din aşezările Bulgarilor se datoresc unor contingente păstoreşti din Cotel.[76]) Dintre toţi însă cei mai numeroşi păstori au fost Românii. Veşti prea vechi asupra lor în aceste părţi, nu avem. Lâna de Dobrogea însă era renumită, căci Braşovenii o întrebuinţau probabil la facerea postavurilor cu care făceau un întins comerţ.[77])

Pentru ocrotirea ogoarelor săseşti de stricăciunile oilor şi de focurile provocate de pe urma sălaşurilor păstoreşti, s'au luat severe măsuri împotriva păstorilor, de către diferiţi stăpânitori ai Ardealului. Ne mai având unde să-şi păşuneze oile, ciobanii bârsani au fost nevoiţi să şi caute în altă parte iarba necesară, creindu se astfel mişcările turmelor cu păstori dincoace în „Ţară". După 1670 ei capătă privilegii dela Domnii munteni, prin care li se îngăduia şederea dela Sîmpetru la Sf. Gheorghe, scutiţi de orice vamă şi plătind câte ceva numai la bâlciuri, iar „dacă iese din munţii pentru care au prinsoare, spre a se scobori la *baltă*, ei răspund *adetiul* celui cu moşia şi plătesc şi oieritul de zece bani vechi de oaie; ca despăgubire pentru stricarea pădurilor de sălcii, se dă la plecare

75) D. Grecescu, *Conspectul florei României,* Buc. 1898, pg. 754—756.

Asupra climei Dobrogei să se vadă: St. Hepites, *Clima Ţărmului românesc al Mărei-Negre* în *An Dobrogei* (1920) pg. 510-528.

76) Al. P. Arbore, *Aşezările Bulgarilor în Dobrogea* în Arhiva Dobrogei (1916) pg. 37-38.

77) N. Iorga, *Braşovul şi Românii* (Studii şi Documente), X, pg 49.

un miel de turmă şi doi bani de cal". Astfel au trecut şi în Moldova, „înaintând până la Prut şi Nistru, şi chiar dincolo de acest din urmă râu", iar alături de Bârsani găsim şi pe Făgărăşeni. Inaintarea treptată în şesul muntean i-a adus la Dunăre, pe care au trecut-o apoi ajungând astfel până în Dobrogea.[78]) Alături de păstorii Ardeleni au venit în aceste părţi, mai târziu, şi păstori din munţii noştri, unde proprietatea mare întinzându-se mereu, li s'au strâmtorat locurile de păşune, iar ei s'au găsit nevoiţi să-şi caute păşunatul în «Ţara turcească».

Amintirea pribegiei lor prin aceste părţi se păstrează încă la ţăranii cari odinioară se ocupau cu păstoritul.

Iată ce povesteşte un ţăran din Sălişte, comitatul Sibiiu :

«Aicea a fos întâi tot cu marhă, cu yite şi ieĭ în vremurile de demult nu trecea nicĭ în Rumîniĭa, nici în *Dobrogea*, ci să ţinea mai mult în ţara ungurească cu oile; dup'aceia o'nceput a trece în Rumîniĭa, ş'apăi a trecut şi Dunărea în *Dobrogea*, ş'apăi acolo a trăit mulţi ani ; venia vara la munte şi toamna să ducea ĭar prin *Dobrogea* prin ţara rumânească, era locu mai văratic. O'nceput apăi oamenii de rămânea şi pĭ-acolo, apoi mulţ o rămas pĭ-acolo cu yitele, că s'o strîmtat locu de n'o mai putut umbla cu ĭele pe drumuri şi ăştia—mai tinerime—s'o apucat de negoţ şi de meşteşug ş'aşa o apucat mai bine Săliştea".[79])

De asemenea un ţăran din Gorj povestia: „Plecam cu oile toamna diĭn munte, ne dučam până la Marea-Nĭagră, doboram pe plaiŭ Novacilor, o lŭam pe Dealu Muĭerii şi ĭeşam toamna la Craiova ; acolo luam drumŭ 'n jos, trečam Oltu la vale 'n jos şi mergĭam pe malu Dunării ; trečam Dunărea pe la Olteniţa în ţara turčască ; cît îi *Dobrogea* şi cât îi Bulgaria pe-acolo umblam. Dacă trečam Dunărea, nu ne 'ntreba niminea de unde vii şi un te ducĭ ;

78) N. Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal şi Ungaria*, vol. I, Bucuresti, 1915, pg. 288-289.

79) I. A Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Sperântia, *Graiul nostru*, Buc. vol. II, pg. 105.

la Turci plătiam o sfănţuică pîntru o oaïe. Iera dĭ-ai noşti dĭe ştiïa turceşte şi aşa ne 'nţălegeam. Mergam cîtie şasă săptămâni, ş'acolo şădiam până pe la Sfîntu-Ghĭorghie." 80)

„Am fos până 'n ţara turčască în *Dobroga*, cu oile, éstă péstă patru-zăci de ani. Am fos pàn la Marea. Iera lume mai puţină pe-acolo şi d'aia ne dučam; nu da zăpada ca pe iča, puţînică, az o da, mîne o lua. Acu s'a 'nmulţit lumea şi Turcii nu ne mai lasă. Plecam toamna di la munte, de-aici d'acasă; mai ïera Ungureni de dincolo şi mergam cu oile acolo, cu toţii; mergam cîte trei-patru cĭopoară (turme de câte o mie de oi), de oi la un loc; mergam cam până 'n dreptu Bucureştilor şî pe urmă trečam Dunărea pi la schile; puneam oile 'n pod şi trečam dincolo şi umblam pe câmp pe-acolo în ţara turčască. Păşunam de toamna până primăvara."81) (Cernădiia — Ion Dungan de 75 ani.)

După cât se vede din cele povestite de aceşti ţărani —foşti păstori odinioară— Dobrogea le era un ţinut bine cunoscut. Iernile dulci îi dispensau de a aduna fâneţe, purtându-şi oile pe lângă bălţile Dunării, dar mai cu seamă pe la gurile ei, în deltă şi în insula Dranow, coprinsă între braţul Sf. Gheorghe şi lacul Razim. Până târziu, când delta Dunării a început să fie în unele părţi străbătută de canale pentru a premeni apa marilor lacuri — ajutându-se astfel desvoltarea pescăriilor —, până atunci încă toate oile Dobrogei, mijlocii şi sudice, precum şi o bună parte din ciobanii Bărăganului se scurgeau dela Sf. Dumitru în spre bălţile pe care le străbate mai cu seamă braţul Sf. Gheorghe.

Grindul Crasnicolului şi altele erau odinioară refugiul acestor ciobani, atunci când iarba lipsia în alte părţi, sau când apele veniau mari.

Transhumanţa aceasta se făcea regulat în fiecare an. Ca pretutindeni şi aici drumul de mişcare al oierilor se coprindea între munţii ce pot fi locuiţi o parte a anului —adică când nu sunt acoperiţi cu zăpezi mari, ci au pe dânşii

80) *Ibidem*, vol. I. pg. 15.

81) *Ibidem*, vol. I, pg. 23. A se vedea înca Ov. Densusianu, *Păstoritul la popoarele romanice*, în Vieaţa Nouă, VIII (Decembrie 1912).

păşune de vară, — şi câmpii cu caracter semi stepic, care se usucă în timpul verei de căldura soarelui. Mişcările acestea, determinate de caracterul climei, de constituţiunea şi relieful solului şi al vegetaţiunii, se fac numai între câmpii cu o producţiune mai neroditoare şi mai săracă în apă decât regiunile vecine şi regiuni cu platouri înalte ce ating înălţimi care nu permit să mai crească copaci[82]).

Acesta a fost şi cazul Dobrogei, care nu este decât o continuare a câmpiei muntene cu Bărăganul, cu a cărui înfăţişare se şi aseamănă şi în care se adăpostiau numeroase turme, căci nu era cultivat şi locuit până în veacul al XIX, de oarece negoţul de cereale era ca şi neexistent până după pacea dela Adrianopol (1829). Asemenea regiuni acoperite cu iarbă nu puteau fi bune decât pentru o viaţă păstorească. Descrierea Dobrogei făcută de Boscovici ne-o înfăţişează ca o câmpie necultivată unde de-abia ici colo se vedea câte un petec de pământ semănat.[83]) O bună şi frumoasă descriere a pustiului dobrogean, cu stepele imense, cu erburile ce se usucă în bătaia vânturilor şi cu focurile care luau naştere din vreme în vreme pentru a preface întreaga câmpie într'un deşert plin de cenuşă şi ruine, ne-o dă doctorul C. Allard [84])

82) Em. Martonne: *La vie pastorale et la transhumance dans les Karpathes méridionales* în Zu Friedrich Ratzels Gedachtniss. Leipzig, 1904, pg. 238.

83) Boscovich, *l. c.* pg. 149: «Pendant tout le chemin de cette journée nous ne trouvâmes pas un seul arbre, ni la moindre source; cependant la campagne était riante, et l'herbe haute, forte et melée de fleurs; elle était si inculte qu'à peine trouvâmes nous un petit espace de terre labourée, nous ne vîmes point non plus de tertres artificielles».

84) Dr. C. Allard, *La Bulgarie Orientale*, Paris, 1864, pg. 29-31: «Din Martie în Noembrie turmele indigenilor trăesc pe aceste platouri; cantitatea relativ minimă de nutreţ, necesară animalelor în timpul celor patru luni de iarnă, se strânge la sfârşitul lui Iunie; locuitorii nu cosesc decât ceia ce au nevoie pentru hrănitul animalelor; restul fânului se usucă pe loc si către începutul lui August încep să izbucniască focuri grozave, care nu se sting decât când nu mai au ce arde.

O lună după sosirea noastră în Dobrogea, într'o seară pe când poposeam le Kara-Keui, un mic sat tătăresc în interior, tot orizontul spre răsărit se lumină şi un fum gros şi negru se ridică de lângă malurile aprinse ale lacului Kara-Sou. Nimic nu poate să reprezinte aceste focuri, pe care trăznetul, o scânteie de ciubuc, un foc de bivuac le

O proprietate individuală, în ceiace priveşte pământul de cultură, aproape nu exista şi o supraveghere serioasă nu se făcea nici chiar asupra proprietăţii statului, fiecare putând să cultive orice pământ voia şi să-i ia roadele[84]). Aşa fiind, neapărat că păstoritul trebuia să fie

aprind într'o zi şi care dăinuesc luni, întinzându-se pe mai mult de patruzeci de leghe pătrate. Am văzut de asemeni focul aprins la începutul lunei August pe malurile Dunării, ajungând, o lună după aceia, pe coastele Constanţei, arzând tot în drumul lui. Intendenţa franceză pierdu de asemenea într'o zi, trei sute de clăi de fân, preparat în stepe. Aspectul ţării se schimbă cu desăvârşire după incendiu; focul descopere atunci pietrele tumulare, ruinele dela suprafaţa pământului, scheletele animalelor cu care e acoperit pământul în unele locuri şi deschide mii de drumuri fantastice, după cum vântul a împins flăcările în cutare direcţiune. Vegetaţiunea însă nu începe să se redeştepte şi covorul, care acopere pământul, trece prin toate nuanţele, dela negrul cel mai închis până la verdele cel mai gingaş. Se vede adesea în mijlocul stepelor urmele paşilor şi drumuri încrucişându-se în toate senzurile. Fiecare, după voia lui, îşi croieşte drumul său; în aceasta constă greutatea, în toate clipele, pentru călătorul care, prea încrezător în aducerea aminte a primei călătorii, crede că poate să se dispenseze de orientator într'o direcţiune pe care a mai făcut-o.

Mulţi dintre noi s'au rătăcit astfel între Rassova şi Constanţa. Relaţiile între micile centre de populaţiune sunt aproape nule; astfel, drumuri adevărate, care să străbată ţara nu sunt de loc. E greu de a descrie majestatea acestor câmpii pustii, a căror tumuli şi foarte rare sate nu vin să întrerupă monotonia grandioasă decât din distanţe în distanţe. Singuri scaii, de o mărime gigantică şi tulpinele înalte ale marii *angelica* se ridică primăvara ca copăceii deasupra ierburilor.

Călătorul călare este adesea deşteptat din visarea pe care o trezeşte spectacolul deşertului, prin întâlnirea acestor plante, a căror vârfuri spinoase sau ombele îi biciuesc pe neaşteptate faţa. Pretutindeni unde omul a trecut lasând ruine în urma lui pe pământul Dobrogei, iarba acopere îndată ultimele rămăşiţe de locuinţe, care de-abia trec de nivelul pământului şi care ar rămânea de cele mai multe ori neobservate, dacă marile tufe ale înaltei angelica n'ar apărea, ca santinele ale morţii, să le descopere existenţa. Mirosul greu şi pătrunzator al acestor plante parcă adaogă câte ceva mai trist încă la amintirile pe care ele le deşteaptă. Fară petele negre, pe care le formează, din luna lui Iulie, pe pământ tulpinele lor uscate. s'ar putea crede, traversând această imensă păşune, că omul n'a lăsat aici mai mult urme ***decât turmele care o străbat.*** Dar apropiindu-te de aceste puncte însemnate, nu întârzii să descoperi temeliile zidurilor, silozurile (gropile) în care se păstrează cerealele şi fântânile părăsite, de care trebuie să se teamă călătorii».

Pentru aceasta se poate vedea încă: Dr. Moritz Busch, *Die Turkei Reisehandbuch für Rumelien, die untere Donau Anatolien Syrien, Palastina, Rhodus und Cypren.* Triest, 1870, pg. 274.

84) C. Allard, *Mission médicale dans la Tartarie-Dobroutscha,* Paris, 1857, pg. 7: «La terre n'y appartient à personne, pas même au beylik

în floare odinioară, mai ales că după războaele dela începutul veacului al XIX Dobrogea devenise aproape un pustiu, nerămânând din foarte multe sate decât urmele lor, după cum am văzut din cele spuse mai înainte și după cele ce arată marea hartă rusească.

Desvoltarea vieții păstorești nu s'a cercetat nici pentru Bărăgan încă, ca să ne putem da seama de intensa viață păstorească ce s'a desvoltat în el și cu care Dobrogea a stat într'o strânsă legătură. O bună parte din satele Bărăganului, caracterizate printr'o regularitate americană, spre deosebire de cele vechi cu o formă neregulată provin din așezările stabile ale ciobanilor trecuți la viața agrară [85]). Legăturile acestea dintre Dobrogea și Bărăgan se văd dealmintreli și din câteva nume topice ca *Vadul oilor* la vărsarea Ialomiței — pe unde se făcea trecerea lor în Dobrogea — sau *Vadul cailor*, lângă Călărași. Locuitori satelor *Săcele*, *Săliștea*, *Vale*, *Tilișca*, *Galeș*, *Rășinari*, *Poiana*, *Rod* și altele din jud. Sibiu, veniau către sfârșitul toamnei în Dobro-

---

(domaines de l'état); tout le monde peut, à son gré, s'y établir et en tirer des produits.»

«.... câmpurile întregei Turcii, prin urmare și ale Dobrogei, nefiind până acum proprietăți ale particularilor, ca într'alte țări, ci toate numai ale Statului, fiindcă toată întinderea imperiului otoman e o moșie mare, al cărei proprietar este Sultanul, acolo, dacă un stăpân de vite la Sf. Gheorghe, de față cu zapciul ghiumurucciului (vameșului) își numără vitele și, plătind acestuia pentru ele taxa cuvenită, își luà răvasul că a plătit, apoi el putea cu vitele lui să umble pe toate câmpiile, dealurile și văile, prin toate tufele și pădurile, ***prin toată Dobrogea***, oprindu-se numai acolo unde vrea, șezând unde vrea, cât îi plăcea; nimeni nu avea să-l supere cu nimic, cà el cu vitele lui e stăpân, având voia să umble pe unde vrea un an de zile, până iar la Sf. Gheorghe, pentru că și a plătit birul Sultanului».

N. Bălășescu, ***Românii din Turcia*** în ***Cărțile săteanului român***, 1878, 30 (după Ov. Densusianu, ***Viața păstorească în poezia noastră populară***, București, 1922, pg. 122).

85) S. Mehedinți, ***Die rumanische steppe*** in Zu Ratzels Gedachtniss pg. 254 Informațiuni incidentale ne dau numărul Ungurenilor și Bârsanilor din câmpia Bărăganului. Astfel în jud. Ialomița erau 366 Ungureni (Dionisiu Fotino, ***Istoria generală a Daciei***, Bucuresti, 1859, vol. IV, pg. 163 La «Odaia Vizirului» din jud. Brăila, se adunau Bârsanii ce coborau cu oile din Ardeal, împotriva cărora se luase hotărîrea de a nu li se permite ca numărul oilor să treacă de 70.000. (Frații Tunusli, ***Istoria Țării Românești***, București 1863, pg. 103,

gea pentru a erna acolo, iar odată cu venirea primăverii se întorceau din nou către locuinţele lor, rămânând unii dintrânşii pentru a strânge fânul necesar iernei viitoare. Autorul acestor informaţiuni adaugă că Secelenii, Săliştenii şi Poenarii trăiau de demult în Dobrogea[86]). Majoritatea s'au aşezat în plasa Hârşova, Megidia şi Constanţa, şi mai puţin în spre Mangalia unde, după o mărturie autentică, «li-se îmbolnăvesc oile de carcian în timpul verii. Cu toate acestea, aici fânul fiind abundent, revin iarna din celelalte arondismente cu oile lor»[87]) In judeţul Tulcea numărul lor este mult mai neînsemnat, iar cei cari s'au aşezat aci locuesc mai mult prin preajma Babadagului. Tot mocanilor se datoreşte înfiinţarea mânăstirii Cocoş din jud. Tulcea, al cărei ctitor e un oarecare Visarion.

La 1850 se socoteau mai mult de un milion de oi, care cutreerau Dobrogea întreagă, ţinutul Silistrei şi al Varnei[88]). Aceşti oeri trebuiau să plătească următoarele

---

86) I. Ionescu, *Voyage agricole dans la plaine de Dobroudja* pg. 116.

87) *Mocanii din Dobrogea* în *Gazeta Transilvaniei* (1881) No. din 11 şi 12 Iulie.

88) *Skyzze von Bulgarien.* Nach den Berichten de K. K. Consular-Agenten zur Rustschuk und Sofia, in Mitteilungen aus dem Gebiete der Statistik, herausgegeben von der Direktion der administrativen Statistik in K. K. Handels-Ministerium, Wien, III, Iahrgang, 4 Heft. 1854 pg. 60.

...Ţuţuienii sau Mărginenii se numesc locuitorii dela Sălişte, Răşinari, Poiana, etc. tot foşti mari economi de oi, cari cutreerau munţii şi câmpiile prin România, Basarabia, până spre Caucas.... In luna April 1911 îmi spuneau nişte Ţuţuieni dela Rodu că oamenii lor ar avea în Crimeia la 200.000 oi,—alţii au ajuns în munţii Caucas.

(*Mocanii şi Ţuţuienii,* în *Gazeta Transilvaniei,* 1911, 22 Iulie).

...foarte mulţi Brănenii aveau pe timpurile cele vechi târle mari de oi, câte 5000—10000, aveau herghelii de câte 50—300 de cai şi sute de vaci. Oile le iernau în România, pe Bărăgan, în bălţile Dunărei şi în *Dobrogea.* Primăvara le aduceau în munţii Bucegilor.

(*De-ale lui Moş Barbă-Albă,* în *Gazeta Transilvaniei,* 1909, Ianuar 14 după Ov. Densusianu, *Viaţa păstorească,* pg. 119).

Cine nu cunoaste pe aşa numiţii Mocani dela Săcele? Cei dintâi economi de vite cari cutreerau odată cu târlele lor nemărginite România şi Bulgaria până în Balcani, Moldova şi Basarabia, ba chiar până la Don.

Ar Densusianu, *Calul fermecat,* naraţiune din viata Secelenilor în *Gazeta Transilvaniei,* 1884, Mai 20 (după Ov. Densusianu. *l. c* pg 120.

Turmele de oi ale Mocanilor din Săcele, Râşnov şi Bran iernează

dări: 1) un piastru de oaie, patentă consulului austriac, 2) taxa pentru a putea străbate țara, dată mudirului, aproape un piastru de oaie, 3) Chiria pământului de care aveau nevoe pentru hrana turmelor, care se plătia mudirului, subașei sau satului, — uneori la toți trei, — sau antreprenorului care închiriase pământurile neocupate, 4) *beilicul* sau zeciuiala oilor sale.

La 1830 plăteau numai 4 parale de cap de oaie și una din cincisprezece[89]).

---

la baltă și în *Dobrogea,* iar de primavară — vin la munte, unde ramân până la Sf. Maria mare, când se reintorc iarăși la câmp pentru iernat.

(I. G. Babeș, *Din plaiul Peleșului,* București, 1893, 59-60 (Ov. Densusianu, *l. c* p. 120). Ocupațiunea de căpetenie a Românilor din Brețcu este economia de vite. Ca și Secelenii cutreera Brețcanii cu turmele lor Moldova, Muntenia, *Dobrogea* și până mai ieri alaltăieri și Basarabia.

Nemo, *La Brețcu și la Slănic,* în *Gazeta Transilvaniei,* 1882, Iulie 25 (apud. Ov. Densusianu, *l. c.* 121).

Iohann Hintz *Das wandernde Siebenbürgen* (Eine statistische studie) herausgegeben von der Handels und Gewerbekammer in Kronstadt (1876) pg. 6: «Zunachst auf der aussersten Linie der von den Karpathen gebildeten Landesgrenze, soweit sie in Osten und Süden unser Hochland Siebenburgen von Rumanien trennt, lagert eine viehzüchtende Bevolkerung, die man zu 200.000 Seelen annehmen kann. Sie lauft in ziemlich geschlossener Kette, angefangen von der Angrenzung an die Bukovina im Nordosten Siebenburgens herab und die sudostliche spitze Siebenburgens herum, dann in gerader Linie fort bis beinahe an die Donau am Eisernthor im Sudwesten des Landes. Diese romanische Bevolkerung besitzt an den neun bis zehn Grenzpassen ihre knotenpunkte, und belebt mit ihren Heerden unsere Alpweiden, ausgehend von ihnen grossen Siedlungen im Gebirge, die meistens aus verstreuten Gehoften bestehen. *Fur die Winterung fuhren sie die Heerden auf den Zahlreichen Wegen und Stegen in die Ebenen an der unteren Donau hernieder.*»

89) E. Ritter, *Briefe uber Zustande..* pg. 163: «Viele Tausende von Schafen und ziegen kommen jahrlich von Siebenburgen und der militargrenze heruber um hier zu weiden: fur diese Erlaubniss wird 4 Para oder $2^1/_2$ Pfennig prokopf gezahlt und das funfzigste Stuck Vieh»

Pentru păstoritul Românilor în Dobrogea se pot vedea încă: Em. De Martonne *op cit*, pg. 237;

F. Kanitz, *La Bulgarie danubienne,* pg. 482: «Depuis des années, la Dobroudja est un pays que les bergers nomades visitent periodiquement. Il y a encore vingt ans, des *mocani* de la Transylvanie venaient des Carpathes par la Valachie pour hiverner dans la Dobroudja leurs brebis et leurs bêtes à cornes. Ils payaient au pacha de Toultcha, comme droit de paturage 4 paras par tête de bétail, et lui donnaient la cinquantième partie de leur troupeau.» C. Jireček, *Furstentum Bulgarien,* pg. 186; C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren,* pg. 12; N. Iorga, *Geschichte des rumanischen Volkes,* II, 394; N. Iorga, *Ce reprezentăm noi*

Unii dintre aceşti ciobani se vârau ca servitori pe la Turci, iar deseori se însurau cu fete de ale Românilor dobrogeni stabilindu-se astfel acolo şi devenind "raia".

Câteodată unii din ei, intraţi slugi pe la bogătaşii turci, ajungeau să-şi piardă şi limba[90]) Unii dintr'ânşii nu vorbiau decât turceşte, făcându-se a nu înţelege limba română, fiindcă Turcii nu-i priveau nici pe ei nici pe Bulgari cu ochi buni[91]).

De pe urma vieţii păstoreşti au rămas şi termeni în toponimie ca: *câşla, mandra, Coiumpunar* (fântâna berbecului), *Groapa ciobanului*, etc[92]).

Prin 1867 îşi aveau aceşti ciobani târlele lor pe

---

in Dobrogea, pg. 19-20; Ami Boné, *Récueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe*, Vienne, 1854, vol. I, pg. 136: «Il y a assez des bergers». Cuvântul *mocan*, care se dă unora dintre ciobanii ardeleni este de origină maghiară: «Das Wort mocan ist magy. Ursprungs und bedeutet «bauerisch» «tolpelhaft». «—G. Weigand in *Vierter Iahresbericht* (1897) pg. 286.

90) G. Popa-Lisseanu, *Incercare de monografie asupra cetăţii Drâstorul-Silistra*, Bucureşti (1913), pg. 55, nota 2.

91) C. Allard, *Mission médicale*, pg. 64.

92) Pentru *câşla* vezi: Fr. Miklosich, *Die türkische Elemente in den Sudost und osteuropaische Sprachen*, I. pg. 97 (Keşla, Keşlak=Winterquartier; Kaserne; Herman-Vámbery, *Das Turkenvolk in seinen ethnologischen und ethnographischen Beziehungen*, pg. 193: «Winterwohnung»; H. Tiktin, *Rumänisches-deutsches Worterbuch*, I, 305; N. Iorga, *Gesch. d. rum. Volkes*, II, 180.

Pentru *mandra*: Fr. Miklosich, *Die turkische Elemente*, II, pg. 20: «mandra=Hurde, bulg. mandra=Schafstall, serb. mandra=Sennerei; C. Jireček, *Das Furst. Bulgarien*, pg. 188: «Gross ist die Mannigfaltigkeit der Ausdrucke fur die Hirtenhütte: *Koliba, Koşare*. dann die von Şar bis in die Dobrudja bekannte *mandra* .. Den oberhirten oder Kasermacher heisst man *mandradjija* (auch. rom. *mandrajiu*). Das Winterquartier der Heerde wird in der Regel mit einem türkisch Ausdruck *kyşla* genannt.» Termenul există şi la Aromâni. N. Iorga, *Gesch d. rum Volkes*, I, 117: «Die thessalischen Wlachen schickten ebenso ihre Herden wahrend des Sommers in die bulgarischen Berge und bis heute haben die am Hirtenleben festhaltenden Makedowlachen einen Winter und einen Sommer-aufenthalt, im Flachlande die gemietete *Mandra*, und die in den Talern des hohen Gebirgs kammes, die bis ihnen die «rumänischen Berge» *munţile arminești* heissen: hieher kommen sie mit dem Monate Mai, wenn die Felder sonnverbrannt «herţ» zu werden beginnen»

O localitate *Kara-Mandra* se află şi în Bulgaria. (G. Weigand, *Alte Ortsnamen rumanischen Ursprungs im Innern Bulgariens*, in Iahresbericht, XIII, pg. 53).

terasele de pe malul Dunării dela *Turkoaia* şi pe platourile dela nord de *Allah-bair.*[93])

Dezvoltarea agriculturii, care a adus restrângerea întinderii pământului, noile aşezări ale Cerchezilor şi Tatarilor ce şi-au întins stăpânirea asupra câmpiilor pline de ierburi şi care ameninţau, prin felul de a fi a acestor două populaţiuni, siguranţa turmelor, creşterea dărilor pentru păşunat şi noile impozite, necunoscute până acum pricinuiră o grabnică decădere a vieţii păstoreşti. Numai în doi ani numărul oilor din districtele Tulcea, Isaccea, Babadag şi Măcin scăzu dela 50.000 la 10.000. Cu aceasta decăzură şi o mulţime de negustori greci şi bulgari, cari se ocupau cu comerţul caşului şi al brânzei, aducând astfel o scădere simţitoare şi în venitul Statului. Decăderea păstoritului a avut ca consecinţă aşezarea acestor „Ungureni" prin sate alături de „Cojani", ţărani agricultori din judeţele Ialomiţa, Buzău, Brăila, etc. mai cu seamă dealungul Dunării dela Măcin şi până la Megida şi Cernavodă, paralel cu vechile aşezări româneşti de pe malul drept al Dunării, — apoi dealungul drumului de fier Cernavodă-Constanţa, amestecaţi cu alte naţiuni până aproape de vechiul hotar al Bulgariei şi, în fine, în preajma Mangaliei, unde au în stăpânirea lor cel mai productiv pământ al Dobrogei, numărându-se printre dânşii mari proprietari ce posedă, unii, până la câteva mii de hectare.

După locul lor de origină s'ar afla grupaţi cam în felul următor: *Casimcea* (Săceleni), *Corugea* (din ţara Oltului), *Rahman* (săceleni, mocani veniţi de demult şi trăind alături de cojani (*Calfa* şi *Canat Calfa* (din ţara Oltului), *Ramazanchioi* (din ţara Oltului), *Hagi Omar* (din ţara Oltului), *Doerani* (din ţara Oltului), *Făgăraşul nou* (din partea Făgăraşului), *Aigâr Ahmet* (mocani de amestecătură), *Aiorman* (mocani de amestecătură şi puţini bănăţeni), *Cârjelari* (mocani de amestecătură), *Urumbei* (mocani de amestecătură), *Coium-Punar* (cei mai mulţi săceleni). Amestecaţi cu Cojani si Bulgari, ardelenii

93) K. F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobroudscha*, pg. 52.

se găsesc în jud. Constanța în *Râmnicu*, *Mahometcea*, *Cuciucchioi*, *Caceamac*, *Siriu Tortoman*, *Băltăgești*, *Sarai*, *Cartal*, *Carol I*, *Caramurat* (cu Nemți) *Tașpunar*, etc.

Urluia din apropiere de Adam-Klissi este un sat curat mocănesc. Bănățeni se întâlnesc în *Mulciova*, *Arabagi*, și *Velichioi*. Spre Mare numărul lor se micșorează din ce în ce. In mic număr, dispăruți aproape în massa populațiunii conlocuitoare, se regăsesc presărați încă într'o mulțime de sate din Dobrogea ca în *Ortachioi*, *Balabancea*, *Ac-Punar*, (M. Vodă), *Enisală*, *Calica*, *Sarinasuf* până la ambele *Dunavețe*, unde am întâlnit ardeleni din Tilișca și alte sate din mărginimea Ardealului. In unele sate, așezându-se în mijlocul unei compacte populațiuni străine și fiind într'un număr mic, au ajuns să fie desnaționalizați, numai amintindu-și decât doară că părinții lor erau *„austreni"* și deosebindu-se încă prin câte un nume de familie ca Moroianu, Trandafir, Oprea, Cioacă, ca în satul Frecăței din jud. Tulcea. Pe lângă locuitorii satelor de origină ardeleană, populațiunea orășenească a negustorilor și industriașilor are de asemenea un bun număr de ardeleni[94]).

Românii băștinași dobrogeni, veniți mare parte din ei cu mult mai înnainte, se aflau dealungul întregului mal dunărean, dela guri și până la Silistra, urmând ca număr imediat după Turci, cari locuiau pe marginea Mării, iar între Turci și Români se găsiau Tătarii în mijlocul Dobrogei[95]). Numărul lor se ridica la cifra de 33900 de suflete, repartizați astfel, după satele și districtele Dobrogei:

---

94) Ap. D. Culea, *Românii ardeleni în Dobrogea* in *Tribuna* din 20 și 21 Ianuarie 1912.
95) I. Ionescu, *Voyage agricole*, pg. 82.

Tablou sinoptic al statisticei locuitorilor Valahi, cari locuesc în Dobrogea.

Districtul	No. satelor	Numele Cazalei	No. familiilor de Români
Silistra	9	Tulcea	1290
	11	Isaccea	363
	18	Măcin	591
	33	Hârşova	496
	71	Baba	674
Varna	37	Chiustenge	242
	36	Mangalia	—
	84	Balcic	—
	89	Bazargic	—
	388		3656

Numele Cazalei	No. satelor	OAMENI: bărbați	femei	băeți	fete	flăcăi	fete mari
Tulcea	7	1310	1349	1460	1580	421	222
Isaccea	6	360	377	556	580	139	178
Măcin	9	676	667	838	1014	196	225
Hârşova	8	561	581	845	962	256	301
Baba	16	664	694	1409	2096	364	355
Silistra	20	815	838	1368	1602	303	368
Chiust.	5	217	226	303	120	120	95
	71	4603	4728	6789	8367	1800	1744

Satele pe care le locuiau de-alungul Dunării, se află însemnate pe harta etnografică, alipită la lucrarea citată mai sus.

Locuite numai de Români erau următoarele: *Rasova*, *Cochirleni*, *Cuciuc-Seimeni*, *Buiuc-Seimeni*, *Topalo*, *Varoş*, *Groapa-Ciobanului*, *Gârliciu*, *Dăeni*, *Ostrov*, *Ienisala*, *Visterul*, *Cinele*, *Picineaga Turcoaia*, *Bedje*, *Zebil*, *Sabangia*, *Sarighiol*, *Agighiol*, *Nalbant*, *Meidanchioi*. *Niculiţel*, *Somova*, *Parcheş*, *Rakel*, *Pisica*, *Luncaviţa*, *Văcăreni*, *Gurvăn*, *Jijila* *)

Amestecaţi cu alte naţionalităţi se aflau în următoarele: *Periclia* (jum. Români, jum. Turci), *Turc-Râmnic* (jum. Români, jum. Turci), *Urumbei* (două părţi Turci, una Români). *Paşa-Câşla* (jum. Români, jum. Bulgari), *Baba* (o parte Bulgari, una Români şi una Turci). *Kafsanlar* (jum. Români, jum. Turci), *Ortachioi* (jum Români, jum. Turci), *Balabancea* (o parte Români si trei părţi Turci), *Teresinik* (jum Români jum. Turci), *Calica* (jum. Români, jum. Ruşi), *Celic* (jum. Români, jum Turci), *Greci* (jum. Români, jum. Turci). *Măcin* (două treimi Turci, una Români), *Taiţa* (trei părţi Ruşi, una Români), *Teliţa* (două părţi Ruşi, una Români), *Frecăţei* (jum Români,

*) Ortografia numelor s'a păstrat aci ca 'n original.

jum. Turci), *Tulcea* (două părţi Bulgari, una Români şi una Turci), *Câşla* (jum Români, jum. Turci), *Isaccea* (o treime Bulgari, una Români şi una Turci), *Zatoka* (jum. Bulgari, jum. Români). In Niculiţel se ţinea, în fiecare an la 2 Maiu, un bâlciu unde veniau oameni de prin împrejurimi, când se scotea şi apă dintr'un puţ, căruia i se atribuia şi calităţi terapeutice.

La 1850, o bună parte din satele, pe care harta rusească ni le arată ca pustii, nu se populaseră încă, de oarece I. Ionescu le înseamnă ca neexistente.

Unele din ele ca *Satu-Nou*, *Crucea*, *Roşeşti*, *Fântâna Nedelii*, *Stâncile*, *Hăsăneşti*, arată că fuseseră locuite de o populaţiune românească.

Lista coprinde 65 de sate *„care nu mai existau"* şi care erau următoarele: *Prislava*, *Beştepea turcă*, *Beştepea valahă* (Mahmudia), *Dunavăţ*, *Tort-Karaboni* (cam pe unde se află astăzi Sărăturile mari lângă Sarinasuf), *Sarinasuf*, *Karaibil*, *Amofalki* (între Caraibil şi Calica), *Micomanti* (la coada lacului lângă care se află satul Calica de astăzi), *Ciardac* (lângă mănăstirea Cocoş), *Satu-Nou* (între Balabancea şi satul Taiţa), *Igliţa*, *Souiakii* (la sud de Turcoaia), *Cernichioi* (lângă Souiakii), *Crucea* (pe malul Dunării lângă Cernichioi), *Fântâna-Nedelii* (la nord de Tatar-Pecineaga), *Mangina* (la apus de Acpunar), *Roşeşti* (pe malul Dunării, la nord de Tatar-Pecineaga), *Kaluduka* (la nord de Gârliţa), *Rumbeca* (la nord-est de Azklar), *Melodiţa* (între Rahman şi Gârliţa), *Gaidar* (la sud de Gârliţa), *Caracla* (între Karapellal şi Saraine), *Kanoski* (la răsărit de Hârşova), *Cechirché* (la nord de satul Topalu), *Topolog* (între Aziclar şi Pecineaga), *Cartal* (la apus de Terzichioi), *Dulgher* (între Karapelal şi Alecmelcea), *Caciamac* (între Tekeli şi Guizdar), *Cadicâşla* (la răsărit de Hârşova), *Fental* (între Satischioi şi Capugi), *Stragea* (între Topalu şi Terzichioi), *Zaval* (la răsărit de Gârliţa), *Cucilbaş* (la răsărit de Gârliţa), *Erlessik* (între Tekeli şi Capugi), *Ciauş-chioi* (la apusul satului Alifaki), *Cirini* (la nord de Capugi), *Stâncele* (la nord de Alemecea), *Batakli* (la sud de Casimcea), *Usubei* (la nord de Ceatal-Orman), *Visteri* (între Ghelengic şi Chereşic), *Ha-*

săneşti (la sud de Topalu),, *Calichioi* (la nord de Boazgic), *Taşpunar* (la răsărit de Cuciuc-Seimeni), *Tortoman* (la est de Buiuc-Seimeni), *Mongol* (la sud de Cuciuk-Seimeni), *Berdari* (la sud de Mongol), *Cilibichioi* (la est de Berdari), *Kusteli* (la sud-est de Docuzol). *Karatai* (la nord-est de Docuzol), *Karasu*, *Ali-Bey*, *Caradurat*, *Aloant*, *Ghiaur-Amsal*, *Turc-Amsal*, *Ivirnes*, *Peştera*, *Acargeà*, *Dautlar* (se aflau toate la sud de valea Carasu), *Caceamacul mare*, *Caceamacul mic* (la nord de Cobadin), *Cakal* (la sud de valea Carasu), *Drandalar* (la apus de Anadolchioi), *Uzun Amet* (la sud de lacurile văii Carasu).

Am văzut că elementul românesc locuia compact aproape numai pe malul Dunării. In altă parte I. Ionescu ne spune, că existau 71 de sate locuite numai de Români, „dela Mare la Dunăre şi pe malul ei până la Silistra, numărându-se 3656 familii cu 4603 bărbaţi, 4728 femei, 6789 băeţi, 8637 fete, 1800 juni ficiori, 1744 fete mari, cu o avere în vite, miere şi oloi ce se poate estima la 15 milioane 410 mii şi cinci sute lei". Această populaţiune, adaugă autorul, este adunată din Basarabia, Moldova, Bucovina, Banat şi mai ales din Ţara-Românească. Ca stare materială se prezentau bine, neplătind atâtea dări cât răspundeau cei din Ţara-Românească şi nefiind datori cu beilicul decât atunci când se făcea recolta. Din punct de vedere cultural sunt înapoiaţi, totuşi doritori de lumină, căci însuşi autorul, „în câteva sate a găsit dascăli pe cari ei îi ţin pe cheltuiala lor". Este cutare sat care a umblat şi nu s'a lăsat, până n'a furat din Ţara-Românească un biet dascăl, pe care-l ţin Românii în sânul lor, mai bine de cum n'ar fi în sânul lui Avram".

Lucru demn de remarcat este că autorul s'a putut înţelege româneşte cu Turcii şi Tătarii In biserică, chiar acolo unde sunt Bulgari, popii cântă şi citesc româneşte. In Silistra se cântă româneşte în biserica grecească, iar în şcoală „dascălul, care este bulgar, învaţă pe tineri în limba românească, ca una ce este înţeleasă de toţi". Românii aveau şi două mănăstiri: cea dela *Amcerca* şi cea dela *Cocoş*, care dă cârmuirii 7000 lei pe an, ce reprezintă o exploatare agricolă de mai bine de 100.000 de lei.

Ca proporţie „Românii număraţi într'o seamă cu Turcii, figurează mai mult de jumătate. Alăturea cu 15 mii şi mai bine de familii, de toate celelalte neamuri la olaltă, Românii dimpreună cu Turcii, se socotesc peste 15 mii şi mai bine de familii“.[96])

Aşa fiind, se vede foarte bine de ce în manuscriptul găsit de d-l Iorga la biserica din satul Azaclău, din faţa Galaţilor şi intitulat „*Condică de milostenii, cu ajutorul Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, amin; 1859, 16 August*“—, printre numele tuturor acelora cari au contribuit la ridicarea bisericei dela Alibechioi, se găsesc şi numele a foarte mulţi Români ce locuiau în sate Dobrogene destul de îndepărtate de malul Dunării, ceeace face ca să se poată „avea oarecum o idee despre caracterul naţional al locuitorilor acestor sate care, prin singurul fapt că ele contribue la zidirea unei biserici româneşti arată, sau ca ţăranii, păstori şi pescari, aparţin naţiei, sau că trăesc într'un grup de majoritate românească, ale cărei dispoziţii trebue să le împărtăşească“.[97])

Lejean dă, după I. Ionescu, cifra de 33 000 de Români[98]).

In 1864 se găsesc grupaţi de-alungul Dunării, locuind în sate care se aseamănă toate între ele. întocmite ca şi cele tătăreşti sau bulgare, având comun cu acestea aspectul destul de mizerabil. Locuinţele erau zidite din pământ acoperite cu paie, cu trestie sau cu pământ şi aveau un mic cerdac înnainte. Interiorul era format din trei despărţăminte: sala sau „tinda“, servind şi ca bucătărie şi având un horn mare, deschis mult în afară şi din care porneşte soba odăii de locuit, pe care horn Allard îl socoteşte ca a doua despărţitură a casei şi. în fine, odaia de locuit. Mobilierul dinnăuntru e ca şi în casele turceşti. Ferestrele sunt astupate cu hârtie, sticla fiind aproape necunoscută. In casele bulgare şi ruseşti

---

96) I. Ionescu, *Românii din Dobrogea* în *România Literară* (No. 2 din 8 Ianuarie 1855).

97) N. Iorga, *Cele trei Dobrogi pe care le-am găsit* în Analele Dobrogei (III, pg. 32); *Bulletin de l'insitut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, II (No. 10-12 pg. 238) 1915.

98) Lejean, *Ethnographie der europaischen Turkei*, pg. 19.

se găsesc atârnate pe păreți „tablouri rusești“. Toată zestrea tinerelor fete este expusă în această odaie. Țesăturile se disting prin varietatea culorilor. Numai în satele românești de pe malul Dunării se găsesc bordee ce au înaintea lor un fel de vestibul înclinat în jos și prin care se intră în interiorul locuinței, care e luminată de o singură fereastră ce se află în fund. Casele sunt așezate fără de nici o ordine[99]).

Ocupațiunea locuitorilor de pe malul Dunării era mai ales pescăria.

După Allard, malul Dunării era populat de Români numai dela satul Seimeni în jos, iar spre nord până la Tulcea era pustiu[100]). Localitățile cu populațiune românească erau: *Cernavodă*, *Rașova*, *Merland*, (în care se aflau și Bulgari), *Ostrov*, *Silistra*, «où nous y vîmes beaucoup de femmes *valaques* et bulgares, vêtues de leur gracieux costumes nationaux»; *Tulcea* cu un bun număr de familii românești[101]), *Jenichioi*, pe malul Dunării sub Rașova, *Cuciuk-Seimeni* la nord de Rasova cam 21 km., *Buiuk-Seimeni* 26 km. la nord de Rasova[102]).

Pentru partea nordică a Dobrogei, sigure și clare informațiuni asupra Românilor ne dă Peters, câțiva ani mai târziu. Intre cele două cifre asupra numărului lor — de 33.000 la Lejean și de 120000 la Viscovich — Peters se hotărăște pentru cea dintâi ca fiind cea adevărată. După ce ne spune că prezența lor în Dobrogea e datorată curentului de emigrațiune din Principate — fără a fixa vreo dată în această privință — ni-i arată locuind 4 - 5000 în jurul Tulcei prin satele limitrofe, apoi în *Măcin* vre-o 1000 suflete, *Mahmudia* și *Isaccea*. In satul *Greci* se găseau între 300 – 400 după cum și în marile sate — die grossen Dorfer — *Nukulițel*, *Topalo*, mai mult mocani stabili, și *Rasova* care avea numai Români. Alte sate locuite exclusiv, sau având ca majoritate o populațiune românească — începând dela răsărit la apus — erau ur-

99) C. Allard, *La Bulgarie orientale*, pg. 108-110
100) Ibidem l. c., pg. 114.
101) C. Allard, *Mission médicale*, pg. 164.
102) *Ibidem*, pg. 8.

mătoarele: *Saranus* (Sarinasuf, jud. Tulcea) cu 20 familii Români și 70 Tătari, *Caraibil*, *Sarighiol*, *Agighiol*[103]), *Calica* (locuind și Ruși) *Sobangia* (numai Români), *Catalui*, *Nalbant*, *Cășla*, *Somova*, *Parcheș* (cu Ruși ortodoxi) *Rachel*, *Luncavița*, *Zufirka* și *Taita* (cu Ruși) în fața Galaților, *Văcăreni*[104]), *Garbina* (Garvân) și *Jijila*. La sud de Măcin: *Turcoaia*, *Satu-nou*, care înainte de războiul din 1854 era așezat cu o milă germană mai la nord, și *Pecineaga*.

Amestecați cu mocani instăriți, băștinași ansässige — și cu Bulgari, *Moldovenii*, cum îi numește Peters pe Români, locuiau în marele sat *Dăeni* — mai mult mocani stabili, — *Coiumpunar*, (Fântâna Berbecului) *Igrumat*, *Cemșiler*, *Araklar* și altele.

In regiunea Hârșovei trăiau într'un număr mai mic; mai numeroși se găsiau în satele dinprejurul Rașovei dintre care *Cochirleni* și *Ohlakioi* (satul Vlahilor erau pe deantregul românești. Amestecați cu Tătarii și Bulgarii se mai găsiau în Mahmudkioi (sud-vest de Megidia), unde formau majoritatea, precum și în *Adamklissi* și *Iüspunlar*. Mânăstirea Cocoș, având 30 de călugări și tot pe atâția lucrători ca și cea dela Cilic lângă Telița, se afla tot într'o stăpânire românească.[105])

Amestecați cu Bulgari, se găsiau în cele două sate din districtul Babadagului: *Kamber* și *Satu-Nou*.

103) Lângă acest sat se afla un deal, al cărui vârf principal se numia *Djalu cu curuna*, care arată deci o continuitate mai îndepărtată a acestui element. Deși cuvântul se găsește și în limba bulgara ca un împrumut romanic (Șt. Romansky, *Lehnwörter lateinischen Ursprungs im Bulgarischen* in Iahresbericht für rum. Sprache, XV, pg. 114 (vezi și rectificările și adaosurile lui Jireček în *Archiv fur slavische Philologie*, XXXI (1909) pg. 449-452), numele este dat de Români, căci Peters adaogă: «Unter diesen Gruppen besitzt das Gebirge von Adschigjol die besten wickelten Umrise. Sein Hauptgipfel der mir (rumanisch) Djalu cu curună (Kronenberg) genannt wurde ist über 100 klafter hoch, fallt gegen Norden ab».

104) Un sat cu asemenea nume, având o terminațiune în *el* si nu în *en* se află și în Bulgaria. Etimologia e sigur românească. G. Weigand, *Alte ortsnamen rumanischen Ursprungs im Innern Bulgarien* in Iahresbericht (XIII pg. 46).

105) *Dunărea de jos*, (1009) No. 8 pg. 22; «sat vechiu și curat românesc»; No. 9 pg. 23 «Buliga, Cocargea» sate românești.

Mocani trecuţi de la nomadism la viaţa de plugari întâlneşte Peters în *Varoş*, unde unul dintre fruntaşi, *Zirka* (Ţârcă) îndeplinia funcţiunea unui agent consular austriac; deasemenea mocani se mai găsiau în *Gârliţa* şi *Groapa Ciobanului*.[106])

Informaţiuni posterioare lui Peters ne dau cifre asupra populaţiunii româneşti, care variază între 35-40.000.[107])

Afirmaţiunea lui Allard despre populaţiunea românească dela Silistra este întărită şi clarificată, din fericire, foarte amănunţit pentru acest oraş şi pentru satele învecinate, *Oltina*, *Câşla*, *Beilic*, *Ostrov* şi *Bugeac*, de către statisticele foarte amănunţite, întocmite pentru trebuinţe „de ordine practică" şi rămase dela Costache Petrescu, unul din cei mai inimoşi şi mai harnici învăţători dela şcoala

106) K. F. Peters, *l c*, pg. 52.

107) C. Sax, *Geographisch-ethnograpische Skizze von Bulgarien* (Das Donau-Wilajet) in Mittheilungen der K. K. geographischen Gesellschaft, Wien, Bd. XII (1869) pg. 449-482 (neue Folge 2 Bd) (35-40000 Români «ortodox-cristlich».

Franz Bradaska, *Die Slawen in der Turkei* (Petermann's Mitteilungen 1860) pg. 448: Die Rumanen haben fast das ganze rechte Ufer der unteren Donau von Dunavec nahe der Mundung der sudlichen Donau-Armes bis nahe an Silistra besetzt; man zahlt in der Dobrucea an 33.000 Rumanen; nach K. F. Peters waren ihrer indess nur 25.000 welche zahl er auch fur die Bulgaren der Dobruca anfuhrt (oesterreichische Revue 1866 Heft 12 S. 232). Ausserdem haben die sich im innern Bulgariens bei Vraca und die Iskra augesiedelt und mogen daselbst ungefahr 40.000 Seelen stark sein so dass man die Zahl aller Rumanen auf bulgarischen Territorium mit etwa 70.000 annehmen kann».

pg. 454 . . . vorbind despre Dobrogea zice . . . «denn die Mehrzahl der Bevolkerung bilden hier, die Turkischen-Nogaier, deren Ionesco etwa 33.000 zahlt, *und die Rumanen*

C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren* pg. 576, dă cifra de 15.512 ceiace credem că e puţin faţă de informaţiunile despre care am amintit — Colonia dela Vidin numără 14.690 în 14 sate. Pentru întreg vilaetul Dunării era numărul de 30,702.

In timpul războiului ruso-româno-turc numărul lor, dupa unele statistice, ar fi fost, împreună cu acel al Ţiganilor, de 35.000. E. G. Ravenstein, *The populations of Rusia and Turkey*, in Journal of the statistical Society of London vol. 40 (1877).

E. Dottain, *La Turquie d'Europe d'après le traité de Berlin* in Revue de Geographie 1878 August pg. 122.

românească din Silistra. Statistica coprinde populaţiunea românească dintre anii 1870-1874. Ea însemnează numărul de familii, numărul de suflete, arătând amănunţit bărbaţii, femeile, tinerii, fetele, băeţii, fetiţele, bătrânii şi bătrânele. Pe lângă acestea, reproducerea numelor proprii arată că în aceste localităţi era un element neaoş românesc, care desigur că avea înainte un îndepărtat trecut, formând populaţiunea de „*Dicieni*", cum îşi spun Românii stabiliţi din vechime pe malul Dunării, spre a se deosebi de *Cojeni* şi de *Mocani*, adică de Românii veniţi în urmă, din judeţele de peste Dunăre şi de peste munţi". Următorul tablou rezumativ din cele şase localităţi, ne arată populaţiunea românească din preajma anului 1870 : [108])

No. cor.	LOCALITATEA	Familii	Bărbaţi	Femei	Tineri	Fete	Băeţi	Fetiţe	Bătrâni	Bătrâne	TOTAL
1	Silistra (1870)	249	201	178	95	44	152	131	8	28	837
2	Oltina (1873)	170	167	157	40	34	185	169	13	14	779
3	Câşla (1873)	29	28	27	6	8	29	25	2	2	127
4	Beilic (1873)	127	125	124	31	36	41	80	11	11	459
5	Ostrov (1874)	294	263	280	119	93	270	268	14	23	1330
6	Bugeac (1874)	53	53	54	21	23	46	29	4		230
		922	837	820	312	238	723	702	52	78	3762

Asupra vechimei lor nu ni se spune nimic. Picot crede că în *Dobrogea* ei par a avea o vechime mai mare decât cei din Bulgaria şi Serbia şi că puternice contingente de pe malul românesc s'au adăogat în timpurile din urmă.[109]) Roesler îi consideră ca un element asemănător „Daco Românilor" şi ne dă cifra de 33.000 după Lejean.[110])

Toate aceste cifre se învârtesc în jurul numărului de 35 40.000 de suflete, căci toate pleacă dela lucrările lui I. Ionescu şi Lejean.

108) Ion N. Roman, *Pagini din istoria culturii româneşti în Dobrogea înainte de 1877* în *Analele Dobrogii* (1920) pg. 387—392

109) E. Picot, *Le Roumaine dela Macèdoine*, Paris (Ernest-Leroux) 1875 pg. 7.

110) R. Roesler, *Romänische Studien* pg. 100.

Statistica lui Bieloserkovici, guvernator al Dobrogei în timpul ocupaţiunei ruseşti, arată cifra de 5.542 famılii de Români pentru districtele Tulcea, Măcin, Hârşova, Babadag, Kiustengea, Megidia, Sulına, care împreună cu Mangalia, Cernavoda, şi alte liste—ce nu sunt coprinse în această statistică—alcătuiau Sangiacatul Tulcei. După aceiaşi statistică, în oraşul Tulcea erau 417 famili, în districtul Tulcei 1522 familii, distr. Măcin 1399, dıstr. Babadag 424, Sulina 211.[111])

Relaţiunile date de baron d'Hogguer în 1879, din care se vede că numărul Românilor se ridica la 18159 formând 28.9% din populaţiunea judeţului Tulcea nu par să fie adevărate.[112])

In 1878 Măcinul avea 324 familii româneşti sau 1436 suflete.

După darea de seamă a judeţului Tulcea pe anul 1878, Românii erau în număr de 490 famılii în pl Babadag, 1389 în pl. Tulcea, 1867 în pl. Măcin, 163 în pl. Sulina, în oraşul Mahmudia 39 şi în Isaccea 134. Din cele 3000 familii ale oraşului Tulcea, 600 erau româneşti.[113])

Statistica din 1879 dă cifra de 4182 familii româneşti pentru jud. Tulcea. Un bun număr de familii româneşti, s'au aşezat după 1877 în Dobrogea. Pentru jud. Tulcea, se ajunge, în mod aproximativ, să se stabilească câţi din locuitori sunt dobrogeni vechi şi câţi au venit aici după anexare. Tabloul e următorul: pl. Babadag 887 dobrogeni vechi, 1152 noi; pl. Măcin 3056 vechi. 1152 noi; pl. Sulına 381 vechi, 238 noi; pl. Tulcea 2412 vechi, 332 noi; oraşul Tulcea 429 vechi şi 672 noi.-Totalul ar fi deci 7165 băştinaşi şi 3946 noi.[114])

Despre preponderanţa elementului românesc, cel puţin pentru partea nordică a judeţului Tulcea, vorbesc şi numele primarilor pe cari stăpânirea românească i-a găsit

111) Luca Ionescu, *Darea de seamă a judeţului Tulcea pe 1904* pg. 26—29.

112) *Ibidem* pg. 32; După altă informaţiune numărul Românilor din Dobrogea atingea cifra de 31.177 *Tribuna poporului* (Arad) 1897, Maiu 25.

113) Luca Ionescu, *l. c.* pg. 34.

114) *Ibidem* pg. 36.

în unele din comunele acestei regiuni: Prislava, Ioan Casian; Beştepe, Ignat Vasile; Calica, Izidor Andronic; Sarighiol, Ion Dumitru; Agighiol, Gheorghe Rață; Sabangia, Vasile Lupu; Cataloi, Iacob Casian; Nicolițel, Mihalciu Zipa; Parcheş, Ion Dumitru; Somova, Gheorghe Grecu; Căşla, Zaharia Grigoraş.[115])

O dare de seamă, alcătuită din acest punct de vedere pentru jud. Constanța n'avem, aşa că nu putem da informațiuni aşa de precise ca şi pentru județul Tulcea.

In 1882 se aflau Românii în număr de 34840 în jud. Tulcea şi 14884 în jud. Constanța.[116])

Felul cum sunt reprezentați ei pe intervalul 1880-1902, în jud. Constanța, se poate vedea din tabloul următor.[117])

	1880	1890	1900	1902
Plasa Constanța	317	3.231	9.004	10.866
» Hârşova	5.953	16.743	22.409	23.726
» Mangalia	35	1.521	8.370	9.888
» Medgidia	2.708	8.905	17.771	18.660
» Silistra-nouă	6.238	9.429	17.238	16.997
Total . .	15.251	39.829	74.792	80.137

Aceiaşi dare de seamă ne înfățişează şi numărul lor amănunțit pe sate ş oraşe pentru anul în curs.

După cum se vede din tabloul reprodus mai sus, numărul lor creşte deci foarte repede, aşa că cifra de 40499 pe care o găsim ca totalul tuturor Românilor, se ridică în 1900 la aceia de 125.035.[118])

In 1905, jud. Constanța coprindea 93.806, iar jud. Tulcea 51 422 de Români De aci vedem că inundarea cu element românesc a jud. Constanța s'a făcut mai repede şi mai îmbelşugat decât în jud. Tulcea. In mare număr s'au aşezat mai cu seamă în jud. Constanța, Români

115. *Ibidem* pg. 43.

116) I. A. Nazarettean, *Notițe istorice şi geografice asupra provinciei Dobrogea* Tulcea (1882) pg. 27.

117) Scarlat C. Vârnav, *Situațiunea județului Constanța la începutul anului 1903*, Constanța (1904) pg. 24—25.

118) M. Ionescu *Dobrogea în pragul veacului XIX* pg. 905.

transilvăneni, după cum am văzut şi mai sus şi în deosebi la 1882, după ce s'a pus în aplicare legea rurală de vânzare a pământului dobrogean.

Numărul transilvănenilor era de 25.000 pentru toată Dobrogea, faţă de cei băştinaşi şi cei veniţi din ţară, cari după d-l Pariano, se ridica în intervalul dela 1879-1880 la 51 951.[119])

Cei veniţi din „Ţară" se numesc *Cojani*. In jud. Constanţa mai cu seamă, şi provin din diferite părţi Aşa în *Hairanchioi* ei sunt din judeţele Teleorman, Vlaşca, Ilfov, Olt, Argeş şi Muscel, trăind alături cu Transilvănenii[120]), iar în *Pazarlia*, locuitorii provin din satele Grădiştea şi Niculeşti jud. Ramnicu-Sărat, şi unii din jud. Brăila ca şi în *Ghelengic*, unde alături de colonişti din cele două judeţe de mai sus, se găsesc şi mocani ardeleni, precum şi în *Şeremet*, *Cavargic* şi *Ester*.[121])

Malul Dunării din nordul judeţului Tulcea e populat mai mult cu *Moldoveni*, nume sub care sunt cunoscuţi Românii din acest judeţ, de către toate naţiunile conlocuitoare, proveniţi din Basarabia, ca în comuna *Nalbant*, unde locuitorii provin din satele basarabene *Albota* şi *Musaitu*, aşezaţi aici în primăvara anului 1830.[122])

După statistica din 1913, erau în Dobrogea *216.425* de Români, reprezentând un procent de 56.9% din totalul general, repartizaţi astfel: în jud Constanţa 30 920 populaţiune urbană şi 98.157 pop. rurală, total 129 086; iar în jud. Tulcea 19.171 pop. urbană şi 68 168 pop. rurală, cu un total de 87.339.[123])

---

119) C. D. Pariano *Dobrogea şi Dobrogenii*, Constanţa 1905 pg. 25, 29. 32—33.

120) *Monografia comunei Hairanchioi* în *Dobrogea Jună* din 30 Ianuarie 1911.

121) Pr. Gheorghe I. Grigoraş, *Parohia Pazarlia*, Constanţa 1909 pg. 8, 9—13.

122) Pr. V. Ursăcescu, *Monografia Parohiei Nalbant*, Tulcea 1908 pg. 6.

Pr. S. Monzov, *Monografia comunei Zebil din jud Tulcea*, Bucureşti 1917 pg 10.

123) I. N. Roman, *La population de la Dobrogea* in *La Dobrogea roumaine* pg. 92.

După statistica din 1914 în jud. Durostor se aflau 7.353 Români, în sate și orașe.[124])

*
* *

Trecutul elementului nostru românesc în Dobrogea, este mărturisit nu numai de informațiunile precise pe care ne-am încercat să le stabilim mai sus. Opera de cultură datorită neamului nostru, aici, își întinde rădăcinile și mai departe. Aceasta o arată și faptul că în biserică chiar, cartea bulgărească se găsește numai de pe la 1860, cartea rusească de pe la 1830, iar înainte de aceste date numai cartea românească purtând pe ea în graiu românesc însemnarea vechilor preoți și dascăli, vechilor ctitori, țărani din neamul nostru.

Amestecul domnilor noștri în chestiunile bisericești din Dobrogea, se poate urmări încă de pe la 1672, când Grigore Ghica I a zidit la Silistra o biserică, după cum se pomenește în hrisovul lui Alexandru Ipsilanti, Domnul Țării Românești, din 21 Martie 1777, prin care dăruește și bisericilor din Babadag și Boazchioi (Cernavoda), amândouă din eparhia Dârstorului, câte 25 taleri de fiecare, plătibili la Sf. Gheorghe și la Sf. Dimitrie, — „ca să-și cumpere tămâie, untdelemn și făclii de ceară". Se pare că după desființarea episcopiei de *Proilav*, a stat la Silistra un mitropolit, a cărui jurisdicțiune se întindea asupra întregei Dobrogi.[125])

Satele românești și-au avut totdeauna preoții lor, cari slujeau în românește și cari întrebuințau în serviciul bisericii cartea românească.

Locuitorii Mecinului, alcătuiți din Mocani ardeleni, Cojani brăileni, Dobrogeni de baștină, cumpărau încă de prin anii 1830, Mineile cu viețile de sfinți pentru biserica satului lor, în care se găsește și până astăzi, din vremuri mai vechi, un triod râmnicean din 1731. Cartea bisericească slavă, pe care biserica Mecinului o are, provine

124) I. N. Cămărășescu, *Expunerea situațiunii județului Durostor la 1 Dec. 1914.*

125) N. Iorga, *Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea,* Iassy 1917, pg. 77.

după aceia, adusă de Bulgari basarabeni, colonizaţi după 1812 şi cari fugind de serviciul militar de acolo, se stabilesc la Mecin şi în satul Cerna, din apropiere. Avem şi din 1867 o însemnare românească cu litere latine, sub o icoană din pridvor, de preotul dela Sf. Apostoli.[126])

Alte ori ciobanii aduceau cu dânşii până şi abecedare şi bucoavne dela „*Sîghii*", după care se făcea învăţătura cărţii în şcolile de pe lângă biserici, ce erau conduse adeseori de cântăreţii bisericilor şi numai foarte rare ori de preoţi.[127]) De asemenea cărţile bisericeşti erau aduse din ţară, după cum arată unele însemnări ce se găsesc pe ele, ca Chiriacodromionul din 1801 dela mănăstirea Cocoş, ce poartă pe el câteva note asupra unor evenimente petrecute în Iaşi pe la 1848.[128]) Printre cărţile bisericei din Sarinasuf, am găsit un Euhologhion tipărit la Buzău în 1742, un Apostol tipărit la Iaşi în 1756, alături de cărţile bulgăreşti ce sunt o Evanghelie din 1858 şi un triod din 1872 —, acestea din urmă, după cum se vede, de provenienţă nouă.

Şcoala dobrogeană, de asemenea, la începuturile ei a numărat o întreagă serie de învăţători şi apostoli de dincolo de Dunăre şi mai cu seamă din Basarabia, cari nepregetat şi în mijlocul unor mari greutăţi au fost printre cei dintâi luptători pentru cauza noastră în aceste părţi.[129])

Ce s'a făcut în această privinţă o dovedeşte trecutul şcoalei româneşti din Silistra, unde constatăm încă din 1847 învăţător român, şi unde în 1869 se înfiinţează chiar o «Societate română pentru cultură şi limbă».[130])

Destul de semnificativă în această privinţă este apari-

126) N. Iorga, *De la Brăila la Măcin pe Dunărea îngheţată* în *Floarea Darurilor* (1907) pg. 378; N. Iorga, *Studii şi Documente*, XV, pg. 53-55.

127) D. Niţescu, *Dobrogea în ajunul reanexării* în *Dunărea de jos* I (No. 12), pg. 13.

128) N. Bănescu, *Câteva însemnări pe o carte veche* în *Ramuri*, (VII, 1912), No. 4 din Februarie 15.

129) V, Helgiu, *Şcoala primară în Dobrogea în curs de 40 de ani* (*1879-1919*, în Analele Dobrogei (1920) pg. 233-235.

130) I. N. Roman, *Pagini din istoria culturii româneşti în Dobrogea înainte de 1877*, în An, Dobrogei (1920), pg. 363, 368.

ţiunea în 1874, la Rusciuc, a unui abecedar turco-român al cărui autor este C. Petrescu „institutorele şcoalei române din Silistra“.[131])

«Proba prezenţei Românilor trebue să fie căutată de asemenea în bogatul material al cântecelor populare, raportându-se la această Dobroge, pe când nimic nu-i corespunde în balada bulgărească. Este vorba aici de «latinii» bogaţi, adică de Raguzani, locuind în oraşe, de «Sârbi delicaţi din Tulcea», de Turci din Baba (Babadag) despre Caimacami cari se opresc pe maluri, de hoţii cari vin din Brăila, de păstori „saegii“, de locuitori români din Chilia, de „Domnul Constantin din Măcin“ (asemănător vechilor stăpâni de castele aproape de Vicina veacului al XI) şi chiar de Voevozi, ca Iancu (o oarecare amintire a bătrânului Ivanco?) cărora li se cere ca să treacă la mahomedanism şi cari reuşesc să înşele pe Sultan, pe «Impăratul» însuşi să-l „romanizeze“ vărându-i purcei blestemaţi de Islam, în sacul care avuse preţul convertirii lor. „Aianii de Chiustengea“ se învecinează cu «boierii din Dobrogea».[132])

Din punctul de vedere al graiului, cei din nordul Dobrogei vorbesc mai mult moldoveneşte, pe când cei de la Babadag în jos dialectul muntean.[133])

Asupra particularităţii culturii populare româneşti şi a elementelor ei distinctive şi caracteristice faţă de elementele străine conlocuitoare, n'am putea spune mare lucru, de oarece cercetări metodice şi ştiinţifice în această privinţă nu s'au făcut încă. Instituţiunile îndreptăţite şi chemate pentru un asemenea scop ar trebui să întreprindă sau să sprijinească asemenea cercetări, care ar fi de dorit ca să nu mai întârzie.

*
* *

Ca încheiere a acestor modeste încercări, ce au avut

---

131) N. Cartojan, *Un document privitor la istoria culturii româneşti în Dobrogea înainte de anexare* în *Arhiva Dobrogei* (1919) pg. 72-76.

132) N. Iorga, *Droits nationaux,* pg. 73-74.

133) G. Weigand în *Iahresbericht des rum. Sprache,* IX, pg. 145. Asupra acestei chestiuni am strâns un numeros material linguistic, care supus unui studiu filologic, va fi publicat ulterior.

de scop să lămuriască, cât s'a putut, trecutul neamului nostru în Dobrogea, n'am putea aduce o ilustrare mai frumoasă a tot ceeace reprezintă şi a făcut acest popor pentru viaţa acestei provincii, decât paginile d-lui Iorga, scrise în vremuri de grea cumpănă şi de amară restrişte pentru Statul şi naţiunea noastră: „Mult mai numeroşi astăzi, Românii au pentru ei într'o destul de mare măsură, caracterul autohton, care a fost arătat în aceste pagini şi amintirile neîntrerupte ale trecutului care, dacă a cunoscut năvălirile altora, n'a fost atins în perzistenţa îndărătnică, ce este una din caracterele distinctive ale rasei. Dacă a fost o dominaţiune aici, ea nu era decât continuarea Imperiului ale cărui creaţiuni etnice sunt Românii înşuşi; Genovezii, stăpânii Chiliei şi ai gurilor Dunării, veniau aici ca auxiliari şi clienţi ai Paleologilor, şi urmaşul lor a fost un prinţ român, căruia Bizanţul îi trecuse odată cu titlul de despot şi stăpânirea litoralului. El o părăsi Turcilor, pentru ca după cinci sute de ani, urmaşul lui s'o reia dela aceiaşi Turci. Aceasta este, în câteva cuvinte, toată istoria acestei provincii, ţară romană a Imperiului, sub raportul politic şi etnografic, ţinut dunărean intrând în raza expansiunei româneşti.

Şi în sfârşit, dacă natura a creiat pământul său, inteligenţa şi munca Românilor sunt acelea care adăugară aici tot ceea ce se găsia eri încă, înainte de opera de distrugere a Bulgarilor „liberatori“.[134])

ALEXANDRU P. ARBORE

Profesor la Liceul «Gh. Lazăr» din Sibiu

1922, Maiu 12, Sibiu

134) N. Iorga, *Droits nationaux*, pg. 88-89.